szombat
2003. március
•
A Magyar Zsidó Kulturális Egyesület folyóirata.
Megjelenik évente tízszer.
•
Szerkesztőbizottság:
Dési János
Itamár Jáoz-Keszt
Kovács András
Seres László
Székely Gábor
Tatár György
Turán Tamás

Szerkesztőség:
Szántó T. Gábor (főszerkesztő)
Gadó János, Novák Attila
•
A megjelenést támogatja:

Nemzeti Kulturális Alapprogram,

NEMZETI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTÉRIUMA

Ronald S. Lauder Alapítvány
•
A héber és jiddis szavak átírása a szerzők felfogását tükrözi.
•
Terjeszti a HÍRKER Rt., NH Rt., a Kiadói Lapterjesztő Kereskedelmi Kft és a Sziget Rehabilitációs Kisszövetkezet
Izraeli képviselet:
Pirsum Chen
43 King George St.
Jerusalem
Tel.: 972-2-6222121
•
A kéziratok szerkesztése lezárult: 2003. január 20-án.
Szerkesztőség és kiadóhivatal:
1065 Budapest, Révay u. 16.
Bálint Zsidó Közösségi Ház, 234-es és 235-ös szoba.
Telefon: 311-9214/136, 137
Telefon/fax: (36-1) 311-6665
Szerkesztőségi órák és hirdetésfelvétel:
csütörtökönként 16 és 17 óra között.

Lapunk e-mail címe:
szombat@elender.hu
Címünk az interneten:
http://www.c3.hu/~szombat

Előfizethető a kiadóhivatalban, illetve postautalványon az OTP 11709002-20066703 „Szombat" számú alszámlán.
Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989.

HU ISSN 0865-3844

Nyomta: Szikra Lapnyomda

T A R T A L O M

IZRAEL

3 Dán Ofry: Fordulópont előtt a Közel-Kelet

HAZAI DOLGAINK

2 Olvasóink írják

6 Körkérdés a hitközségi választások előestéjén

6 Feldmájer Péter: „Meg kell kezdődnie a teljes döntési struktúra átalakításának"

8 Korányi László: A „zsidó-parlament" hiánya

8 Sebes Gábor: Nincsenek illúzióim

10 Pesti Súl: Új generáció friss energiákkal *(Margit Patrícia)*

11 „Fizetség a halottaknak" – Randolph L. Braham 80 éves *(Kádár Gábor – Vági Zoltán)*

ESZTERTÁSKA

12 „Én mindig a nőnemben gondolkodom és írok" – Dalos Rimma költő

14 Dzserba, te csodás

HAGYOMÁNY

16 Purim: Eszter könyve – Az első zsidó regény *(Rajki András)*

VILÁG

18 Wuppertali anzix *(Gadó János)*

KULTÚRA

20 Smuel Joszef Agnon: Mese a kecskéről

21 Smuel Joszef Agnon: „Áldott legyen Ő, aki jót tesz" – Az 1966-os irodalmi Nobel díj átvételekor mondott beszéd

23 Agnon ürügyén *(Csáki Márton)*

24 Fehér László születésnapjára *(Forgács Éva)*

27 „Úgy szerettek, ahogy voltam" – Interjú Kabos Lászlóval *(Halász Tamás)*

Summary

This month's editorial by **Dan Ofry** Israeli author offers an assessment of the situation in the Middle East. Pondering over Israel's possible reaction to current events he sums up the words of the Israeli minister of defense:

„– The American military campaign in Iraq is not going to be our war and we do not intend to get involved in it in any way;

– Israel is unlikely to be attacked (including a missile launched by Iraq), but the country has prepared for all events;

– The country's air force is capable of fulfilling its tasks in retaliating a potential air raid if necessary;

– Though the motives behind Palestinian terrorism are the same, the successful work of the Israeli intelligence has limited their opportunities. In case of a war against Iraq we do not expect a sudden increase in terrorist activities."

Before the next scheduled assembly of the Official Jewish Community, Szombat's editors asked 18 Jewish leaders about the life of the community, about its political representation and the most important tasks to be dealt with. We have received three answers. Our commentary states: *„Although each community has a leader of the sort it deserves, we believe that the Jewish community in Hungary would deserve better leaders than its present ones. The community should be led by worthier people who guarantee a purer, more transparent and more democratic community life, and an effective representation of Jewish values and interests, a respect for the living and the dead."*

Patrícia Margit publishes a report on the renaissance of and old orthodox synagogue in Budapest. A group of some 20-30 young (mostly under 35 years old) people are trying to revive one time traditions in the synagogue now named the „Pesti Shul".

Our women's section, *Esther's bag* offers two articles this month: a travel report by the editors of the section about their visit to the Jewish community on the island of Jerba in Morocco. *"There are fewer and fewer young people on the island, many people have joined the Jerba diaspora in Paris or in Israel"* – claims the author. **Katalin Pécsi** interviewed **Rimma Dalos** poet. She was born in Russia and at the university of Moscow she met her future husband, György Dalos, Hungarian writer. She followed him to Hungary and this way got to know the life of Hungarian Jews.

In our *World* section we publish a report on the life of the Jewish community in Wuppertal, a town in North Germany. The two thousand Jews living there today are all immigrants from the countries of the former Soviet Union. The whole community and their rabbi are looking for their place in their new homeland.

Our current issue offers an overview on **Shmuel Yosef Agnon**, a classical author of the modern Hebrew literature. **Márton Csáki** analyses on of his novel, recently published in Hungary. His address, delivered in Stockholm, in 1966, after receiving the Nobel Prize and one of his a short stories are brought out by *Szombat* in Hungarian.

An interview can be read with **László Kabos**, one of the most popular Hungarian comedians. He started his career as a comedian on his return from the Mauthausen concentration camp. He has never hidden the fact that he is Jewish, and this has never been an obstacle for him. *„They loved me, the person who I was"* – he claims.

We congratulate **Randolph L. Braham** on his 80th birthday. Mr Braham's works offer a thorough analysis of the history of the Hungarian Holocaust. *"It is highly unlikely that in the near future anybody can outdo the importance of his work"* – claims the author of the article.

Éva Forgács addresses a well known painter, **László Fehér** on his 50th birthday.

Olvasóink írják

Tisztelt Szerkesztőség!

Legutóbbi számukban a kárpótlás egyes kérdéseivel foglalkoztak. Ezek közül, valószínű félreértésen, vagy a téma nem ismeretén alapul, hogy a harminc ezer forintos kárpótlás a Horn-kormány intézkedésén alapult. Az az Alkotmánybírósági határozat, amely alkotmányellenesnek nyilvánítja a harmincezer forintot, – indoklásában kimondja, hogy már „az előző (Alkotmánybírósági határozat 22/1996 VI/25) az élet elvesztéséért az ott meghatározott körben 300. 000 forintos kárpótlást helyezett kilátásba".

Az 1997. évi törvénymódosítás az igényfelmérést szolgálta, amely egy olyan időpontban fejeződött be, amikor az 1998. évi költségvetési törvény már elkészült, így logikus, hogy a 1998-évi költségvetésbe csak olyan összeg került betervezésre, amely lehetővé tette volna a 300. 000 Ft részletfizetését.

Egyébként mellékelem az Önök részére az Új Élet 2001. szeptember 15-i számában megjelent és e témával foglalkozó összefoglalómat.

Az Aranyvonattal kapcsolatos megállapításoknál okvetlenül figyelembe kellett volna venni a megszólalóknak, vagy véleményt nyilvánítónak az előzményeket. A cikkben említett kartársnő sohasem volt a MAZSÖK iroda alkalmazottja. Az édesanyja ügyvédi irodájával volt a MAZSÖK irodája szerződéses viszonyban.

Furcsa, hogy úgy a véleményt nyilvánító, mint a folyóirat 2000 januárjától kezdve és még azt megelőzően is élharcosa volt az Aranyvonattal vagy a svájci alvószámla pénzzel kapcsolatos követeléseknek, – rádióban, tv-ben, napi sajtóban eltúlozták az ezzel kapcsolatos várakozásokat (például 40 ezer nyomtatványt töltöttek ki belföldi veszteség címén, továbbá 200 milliós igényt nyújtottak be közösségi kárpótlás címén). Vagyis kedvenc téma volt mindaddig, amíg bussines class repülőjeggyel utazhattak e témákra hivatkozva Amerikába, vagy amikor ezekre hivatkozva fizettek ki milliókat kutatásra, fordításra stb. Figyelmen kívül hagyták, hogy ugyancsak már az *Új Élet* 1999. november 15-i számában, majd ezt követően olvasói levélként (azért így, hogy ne tudják megakadályozni a megjelenését) olyan írások jelentek meg az Aranyvonattal kapcsolatban, amely óvatosságra intette a jelenleg megszólaló hölgyet és társait. Ugyanis ezen írásokból már kitűnt, hogy kik voltak és miért az Aranyvonat kedvezményezettjei. Most amikor az Önök által gyakran bírált MAZSIHISZ a fenti előzmények miatt megpróbálja legalább a veszett fejsze nyelét menteni, újabb bírálat éri a MAZSIHISZ-t. Akaratlanul is az arab és szamara jut az ember eszébe, akit hol azért szidnak, hogy vezeti a szamarat, aztán azért, hogy ráül stb.

Úgy gondolom, hogy akkor is ha a véleményt nyilvánító „amerikai ügyvéd és nemzetközi jogász" ismereteit meghaladja, hogy elbírálja azt, ki miben érdekelt, illetve ellenérdekelt.

Budapest, 2003. január 26.

Tisztelettel:

Ungár Lajos

*

Tisztelt Lajos bácsi!

Amikor az Aranyvonat kapcsán nyilatkoztam az előző számban, tudtam, hogy vitát fog indítani, de pont az volt a célom vele, hogy döntésre sarkalljam a MAZSIHISZ-t és a MAZSÖK-öt, hogy eldöntsék, mit is akarnak tenni a túlélők, az elveszett közösségi vagyon és az örökös nélkül maradt vagyon képviseletében. Erre először kedvesen „üzentek" a MAZSIHISZ-től, hogy feljelentenek az ügyvédi kamaránál, mert

(Folytatás a 31. oldalon.)

KÉT TÉMA – EGY KONFERENCIA

A *B'nai B'rith* és a *Konrad Adenauer Alapítvány* 2003. január 30-án és 31-én nemzetközi szemináriumot rendezett, melynek két, első pillanatban egymástól távolinak tűnő témája volt:

„Zsidó–keresztény viszony 2001. szeptember 11. után" valamint *„A gyűlöletbeszéd és a véleményszabadság jogi értékelése"*. A két témát azonban összekapcsolta az, hogy az előadók az antiszemitizmus és rasszizmus elleni fellépés vallási, etikai, pedagógiai és jogi eszközeit egységes eszközként kezelték.

Az első nap előadói **Ludwig Ehrlich** a B'nai B'rith Európa tiszteletbeli elnöke, a bázeli egyetem tanára, **Dr. Zsengellér József** tanszékvezető, a Pápai Református Teológiai Akadémia tanszékvezetője, valamint **Dr. Horányi Özséb** professzor a Magyar Pax Romana elnöke voltak.

A második napon **Prof. Dr. Friedrich Kübler** a frankfurti Jogtudományi Egyetem korábbi dékánja, **Dr. Györgyi Kálmán**, a Magyar Köztársaság korábbi legfőbb ügyésze, igazságügy-miniszteri biztos, valamint **Dr. Halmai Gábor** alkotmányjogász, a győri Széchenyi István Egyetem tanára tartott előadást.

A zárszóban **Korányi László** hangsúlyozta, hogy különösen fontos momentuma a tanácskozásnak, hogy egy német jobboldali párt alapítványa és egy zsidó szervezet közösen gondolkodnak a rasszizmus és idegengyűlölet problémáinak megoldásán.

„Esztertáska – Szombat szalon"

„Nőnek, zsidónak és feministának lenni a mai Berlinben"

A *Szombat folyóirat Esztertáska* műhelye, a fenti címmel rendez beszélgetést 2003. március 23-án 18 órára a *MAZSIKE* Garay utcai klubtermébe.

Vendégeink: **Lara Daemmig**, **Elisa Klapchek** a berlini *Bet Debora* csoport alapítói, a két évente megrendezendő konferenciáik szervezői és az újságuk szerkesztői. Nagy hangsúlyt fektetnek a berlini zsidó kultúra újrafelfedezésére és ápolására. Az estre (melynek nyelve angol) mindenkit szeretettel várunk, s meghívunk egy pohár pezsgőre.

KELETI PÁLYAUDVAR, VÉGÁLLOMÁS – PÉCSETT

A Pécsi Művészetek Háza és a Magyar–Izraeli Baráti Társaság pécsi tagozata látja vendégül március 27-én, csütörtökön, 18 órától **Szántó T. Gábor** írót, lapunk főszerkesztőjét, a *Keleti pályudvar, végállomás* című regény szerzőjét író-olvasó találkozón, a Pécsi Művészetek Házában. A könyv a helyszínen is megvásárolható.

DÁN OFRY*

Fordulópont előtt a Közel-Kelet

Amikor e sorok íródnak – február közepén – a világ még mindig várakozó álláspontón van. Az ENSZ legfelsőbb testülete, a tizenöt tagú Biztonsági Tanács (BT) még mindig hebeg-habog, és nem hoz egyértelmű döntést az iraki agresszió megfékezésére. **Hans Blix**, az ENSZ fegyverzetellenőrző bizottságának főnöke még mindig nem tudott dűlőre jutni, és világosan kimondani a való tényeket, miszerint **Száddám Husszein** a BT utasításait semmibe véve továbbra is rejtegeti tömegpusztító fegyverzetét.

Ha a nagytekintélyű Blix úr köntörfalazás és vazelinba csomagolt okoskodás helyett végre érthető nyelven beszélne, akkor az ENSZ testületileg kénytelen lenne érdemi határozatot hozni a környezetét és az egész világot veszélyeztető Irak leszerelésére. Ez nem történt meg. Blix úr és **Mohammed el-Baradei**, a *Nemzetközi Atomenergia-Ügynökség* főigazgatója legutóbb is csak kerülgették a forró kását. Arról beszéltek köntörfalazva a BT ülésén, hogy mégiscsak találkoztak valami fokozottabb együttműködési hajlandósággal az irakiak részéről, és ezért még nem lehet véglegesen pálcát törni Száddám Husszein rémuralma fölött. Annak kihangsúlyozása mellett, hogy „további vizsgálódásokra van szükség", mielőtt kimondják a döntő szót az Irakban fellelhető tömegpusztító fegyverzet ügyében, Blix és Baradei sietve hozzáteszi még: *„... és vannak még aggasztó kérdőjelek az egész ügyben, mert több veszedelmes vegyi- és biológiai fegyvernek, amelyeket a múltban leltároztunk, időközben egyszerűen nyoma veszett..."*

A régi-új miniszterelnök: Áriel Sáron

Az ENSZ két, ellenőrzéssel megbízott főembere tehát kicsit megnyugtat, kicsit rémítget, és ami a lényeg: nem beszél világos nyelven. Egész pontosan: mellébeszél.

Így állt elő a helyzet, hogy a Biztonsági Tanács ismét mentőövet dobott Száddám Husszeinnek. A világszervezet legmagasabb fóruma, amely, mint a neve is mutatja, a biztonságért felelős világszerte, megint elodázta alapvető kötelessége teljesítését, és nem mondta ki – amit a Közel-Keleten minden óvodás gyerek is tud –, hogy Irak csak packázik az ENSZ ellenőreivel, és továbbra sem hajtja végre a BT 1441. számú határozatát. Az ENSZ impotenciájának eredőjeként Száddám Husszein önkéntes szekértolói gyakorlatilag Amerikának is megkötötték a kezét. Egyelőre. Ebben a nemzetközi konstellációban Amerika is hangot változtatott – kényszerűségből. Az amerikai diplomácia most már csak arról beszél, hogy Irakot „súlyos következmények" fenyegetik, ha azonnali hatállyal nem működik együtt az ENSZ fegyverzetellenőreivel. Mint a kámfor, úgy tűnt el az amerikai szövegezésből a "háború" írmagja is. Egy nappal a világ hatszáz városát elöntött háború-ellenes tüntetéssorozat nyomán az amerikai Góliát arra kényszerült, hogy a korábbi nagy dobpergés helyett a hárfa húrjait pengesse, a véreskezű Száddám Husszeint oltalmazó háborgó nemzetközi közvélemény lecsillapítására.

*

Ha van valaki, aki valóban ismeri és érti az amerikai hadvezetés gondolatmenetét, igazi terveit az iraki veszedelem felszámolására, akkor az maga az izraeli katonai agytröszt. Izrael tábornokai a legszorosabb kapcsolatban vannak a Pentagon, az amerikai hadügyminisztérium és a CIA (az amerikai Központi Hírszerző Szolgálat) legmagasabb rangú irányítóival. Izrael kifejezett ígéretet kapott – egyenesen **George W. Bush** elnök utasítására –, hogy amennyiben sor kerül az Irak elleni angol-amerikai katonai csapásra, Izrael lesz az első, amelynek felelős vezetőit időben értesítik, hogy az izraeli kormány, illetőleg a zsidó állam védereje a lehetőség szerint a leggyorsabban képes legyen megtenni a szükséges intézkedéseket.

Természetesen, nem csak vészhelyzet idején van és lesz együttműködés, információcsere az Egyesült Államok és Izrael között. Izraelt a közbeeső időszakban is folyamatosan tájékoztatja szövetségese.

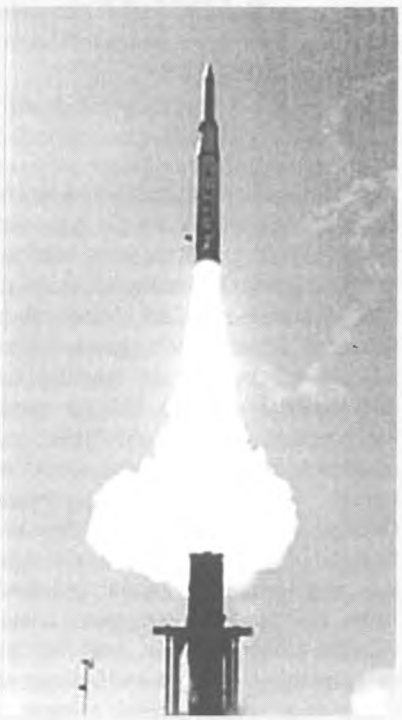
Amerika eddig már több mint 150 ezer állig felfegyverzett, első vonalbeli frontkatonáját vonta össze Irak határainál, a Perzsa-öböl térségében. Szinte semmi kétség sem férhet ahhoz, hogy ha – és amikor – támadásba lendül ez a félelmetes erejű hadigépezet, Irak ellenállása napok, vagy legfeljebb néhány rövid hét alatt megtörik. Az amerikai hadászati technológia olyan eszközöket vonultatott fel és tart bevetésre kész állapotban Irak határainál, amelyekkel szemben talán egyetlen ország sem képes szembeszállni. Semmiképpen sem Száddám Husszein, a „bagdadi hóhér" mai Irakja. Az amerikai bombázók lézersugarakkal és műholddal irányított „okos" bombái ma tízszer-hússzor eredményesebbek, mint tizenkét évvel ezelőtt, az 1991-es Öbölháború idején.

Az izraeli hadvezetés értesülése szerint az amerikai haderők a támadás el-

---

* A szerző a Tel Avivban megjelenő Új Kelet főszerkesztője, a Hatnapos Háborúról szóló „Izrael győzedelmes hat napja" című könyv szerzője. Cikkét a Szombat felkérésére írta február harmadik hetében.

Az izraeli haditechnika a világ élvonalában

■ Az izraeli hadászati technológia jó hírneve a szó szoros értelmében aranyat ér. A közelmúltban került nyilvánosságra a hír, hogy India és Törökország jelezte: esetleg részt venne a *Chéc* nevű izraeli (rakétaelhárító) rakétarendszer előállításában. A Chéc – amely nagy magasságban is képes megsemmisíteni az ellenséges föld-föld ballisztikus rakétákat – amerikai-izraeli közös projekt eredménye. Így hosszú évekig tartó fejlesztésének költségeit nagyrészt az Egyesült Államok viselte, míg a kísérleteket és a gyártást izraeli vállalatok végezték.

■ Izraelben most hozták nyilvánosságra első ízben, hogy a légierő olyan újfajta, „okos" bombával is rendelkezik, amely nem lézersugarakkal, hanem műholdas irányítással „tapad rá" célpontjára. Ez a jelenkori hadászati technológia egyik legújabb vívmánya. A műhold által vezérelt bombák előállítását az 1991-es Öbölháború amerikai hadászati tapasztalatainak értékelése tette szükségessé.

Ámosz Járon tartalékos tábornok, a hadügyminisztérium államtitkára és **Edward Aldridge**, az amerikai hadügyminisztérium második embere Washingtonban egyezményt írt alá, mely szerint Izrael is csatlakozik az F-35 megjelölésű harci repülőgép több államot foglalkoztató közös gyártási programjához. A minden eddiginél korszerűbb és nagyobb romboló erejű sugárhajtású repülőgép kódneve JSF lesz. A megegyezés értelmében az amerikaiak biztosították Izraelt, hogy az elsők között – az amerikai légierővel párhuzamosan – jut majd hozzá 2012-től a szalagról leguruló F-35-ösökhöz. Izraelen kívül Dánia, Ausztrália, Törökország, Kanada, Norvégia és Anglia vesz részt a fejlesztési programban. A hírek szerint az F-35-ös sajátságos, kizárólag Izrael számára beépített elektronikai adottságai révén, egy egész nemzedékkel hagyja maga mögött az arab államok harci gépeit.

D. O.

ső két-három napja alatt legalább ötszáz nehézbombázóval fogják Bagdadot megszakítás nélkül támadni. A cél? Megtörni az iraki főváros körüli védőgyűrűt, ahová Száddám Husszein az elmúlt hetekben hatalmas erőket helyezett át Irak nyugati, sivatagi részéből. Arra is ígéretet kapott Izrael, hogy az amerikai haderő nehézbombázókkal, irányított rakétákkal és más eszközökkel – amelyeknek részletezése a jelenlegi stádiumban nem kívánatos – mindent elkövet, hogy a háború első szakaszában megsemmisítse az Izraelhez közel eső térségében rejtegetett Scud rakétaütegeket. Izrael számára ugyanis első sorban ezek a föld-föld ballisztikus rakéták jelentenek veszélyt. Ugyanúgy, mint az előző Öbölháborúban, amikor Irak nyugati térségéből összesen 39 Scud-rakétát lőttek Izrael területére. Ezt az iraki veszélyt próbálja majd kiiktatni az amerikai hadvezetés, ha – és amikor – kezdetét veszi a nagy leszámolás.

*

Áriel Sáron miniszterelnök, nyugalmazott tábornok, aki évtizedeken át Izrael egyik legendás hadvezére volt, mielőtt a politika mezejére lépett, tisztában van az amerikaiak ígéreteivel és lehetőségeivel. Ennek ellenére, az ő személyes utasítására és az izraeli biztonsági kabinet jóváhagyásával a Cáhál, Izrael védereje mindent megtett, hogy felkészülten fogadjon bármilyen fejleményt. Nemcsak Sáron, de **Binjámin Netanjáhu** külügyminiszter és **Saul Mofáz** hadügyminiszter is több alkalommal hangoztatták az elmúlt hetekben, hogy Izrael a felkészült minden eshetőségre, és amennyiben „tűrhetetlen támadás" érné Irak részéről, habozás nélkül élni fog az önvédelem jogával. Nem úgy, mint 1991-ben, amikor Washington kifejezett kérésére-nyomására Izrael passzív módon tűrte a Scud-rakéták becsapódását, és nem vetette be készenlétbe helyezett repülős egységeit, válaszul az iraki támadásra.

Ma, 2003 elején alapvetően más a helyzet. Igaz ugyan, hogy Amerika ma is szeretné jó előre biztosítani, hogy háború esetén Izrael nem avatkozik be a harcokba, de Sáron nem vállalt egyértelmű elkötelezettséget arra, hogy Izrael minden körülmények között „jó gyerek" lesz. Ebből következik, hogy Izrael – amint ezt illetékes miniszterei, szóvivői az utóbbi hetekben többször hangsúlyozták – fenntartja magának az önvédelem jogát. Ez azt jelenti, hogy Izrael választja meg magának, mikor és milyen iraki provokációra válaszol. Úgy is kifejezhetnénk ezt, hogy Izrael csakis saját, jól felfogott honvédelmi érdekei alapján fog cselekedni Irak ellen. És ha szükséges lesz, akkor Izrael minden rendelkezésére álló eszközzel – és ilyen sok van! – megtorol egy esetleges iraki konvencionális, vagy nem konvencionális támadást. Az erre vonatkozó döntés – és ezt nem győzzük eléggé hangoztatni – a tényleges események, fejlemények alapján születhet csak meg.

Saul Mofáz hadügyminiszter úgy véli, hogy az amerikaiak által, a már fentebb említett okoknál fogva meghirdetett újabb türelmi idő legfeljebb két-három hétig tarthat. Az izraeli hadve-

zetés azt feltételezi, hogy az Irak elleni amerikai támadásra február végén, március elején kerül sor. Ennek ellenére az izraeli véderő már elhelyezte az ország különböző részein a korszerűbb Patriot rakétákat, amelyek alkalmasak arra, hogy nemcsak támadó repülőgépeket, de esetleg az Irakból érkező Scud-rakétákat is megsemmisítsenek, még mielőtt azok célba érnének. A közelmúltban az izraeli légelhárítás kéthetes hadgyakorlatot tartott ezekkel a Patriot-rakétákkal. Összesen 14 rakétát lőttek ki és kivétel nélkül valamennyi célba talált.

A Patriotok mellett Izrael bevetésre kész állapotba helyezte a *Chéc* (Nyíl) óriásrakétákat *Éjn Semer* kibuc közelében és a Negevben, az ország déli térségében. A Chéc-rakéták az egyedüliek, amelyek a föld sűrű légkörén kívül is képesek megsemmisíteni a támadó Scudokat.

Végül, de nem utolsósorban, meg kell említeni magát az izraeli légierőt is, amely – az amerikai hadvezetőség szerint is – legjobb a világon. Izraelben a légierő feladata a Patriot- és a Chéc-rakéták kezelése – mint mindené, ami a levegővel kapcsolatos. Izrael hosszú karját, a legendás légierőt, amely a létező legjobb amerikai harcigépekkel rendelkezik, már február első felében maximális készültségi állapotba helyezték. A készültség olyan magas fokú, hogy egyes repülő rajokban a pilóták éjjel-nappal a gépekben tartózkodnak, s így parancsra másodpercek alatt fel tudnak szállni feladataik végrehajtására. Nem véletlenül mondta Saul Mofáz hadügyminiszter – egy éve még a hadsereg vezérkari főnöke –, hogy nincs még a világon egy állam, amelyet olyan hermetikus védőháló venne körül, mint Izraelt.

Az izraeliek tudják ezt. Az országban nincs pánik, jóllehet még a gyermekek is tisztában vannak azzal, hogy fennáll a gyilkos iraki támadás veszélye, ha az amerikaiak lesújtanak a „gonoszság tengelyéhez" tartozó Irakra.

Saul Mofáz február második felében a következő pontokban határozta meg a vezérkar értékelését és állásfoglalását az iraki helyzettel kapcsolatban:

– Az amerikaiak iraki hadjárata „nem a mi háborúnk", és nem is áll szándékunkban abba bármilyen módon belekeveredni;

– Az Izraelre leselkedő veszélyek, beleértve az iraki rakétatámadást is, viszonylag csekélyek, de Izrael minden szempontból felkészült bármely fejleményre;

– Izrael légiereje minden eshetőséggel számolva képes betölteni feladatát ellenséges légitámadás visszaverésére;

– Jóllehet a palesztin terror motivációja változatlan, ám – a hatékony izraeli elhárítás következtében – lehetőségeik lényegesen csökkentek. Egy esetleges iraki háború esetén sem várható a terrortevékenység hirtelen fellángolása;

Sáron miniszterelnök tanácsadóinak egy része szentül hiszi, hogy gyökeresen megváltozik a Közel-Kelet egész politikai arculata, ha felszámolják Száddám Husszein rezsimjét, avagy legalább őt magát eltávolítják a hatalomból. Ebben az esetben Jeruzsálemben számolnak a dominó-elv érvényesülésével. E koncepció híve **Efrájim Hálévi**, az izraeli Nemzetbiztonsági Tanács elnöke is, aki korábban a *Moszád* főnöke volt, és jelenleg Sáron miniszterelnök egyik legközelebbi bizalmi embere. Izraeli szakértők szerint Száddám Husszein bukása előbb-utóbb **Jásszer Árafát** karrierjének is a végét jelenti. Ez annál is inkább kézenfekvő, mert amióta zátonyra futott az úgynevezett Camp David-i konferencia, amelyet 2002-ben **Bill Clinton** akkori elnök hívott össze, a palesztin vezető nyíltan a terror alkalmazásához tért vissza. Mint a „régi szép időkben", amikor még a Fátáh terroristáinak bandafőnökeként ő volt a terror egyes számú nemzetközi jelképe.

Ha tehát bukik Száddám, az izraeliek számolnak azzal, hogy Jásszer Árafát is valamilyen módon a történelem süllyesztőjébe kerül. Nem zárják ki annak a lehetőségét sem, hogy az iraki rémuralom felszámolása nyomán hasonló sorsra jut **Naszrallah** sejk, a *Hezbollah* nevű terrorszervezet eszeveszett gyűlöletet sziszegő vezetője, aki Libanonból „terjeszti a tant", és uszítja fanatikus híveit.

Egy bizonyos: ha a több mint másfél éve húzódó angol-amerikai készülődés után George W. Bush az ENSZ Biztonsági Tanácsának zöld fénye nélkül is parancsot ad az Irak elleni támadásra, a Közel-Kelet, és benne Izrael, soha többé nem lesz az, ami előzőleg volt. Izraelben remélni szeretnék, hogy a változások a térség népeinek békés együttélését szorgalmazó erők megizmosodását szolgálják majd.

Alefbész happening II.

Képzőművészeti kiállítás és árverés

A Gag Galéria (Budapest, VI. Andrássy út 13.) a Szombat néhány évvel ezelőtti rendezvénye nyomán, Alefbész-happening II. címmel kiállítást és árverést rendez 2003. április 10-13. között, meghívott művészek részvételével, folyóiratunk javára.

A képzőművészeti akció során, az alkotók a héber abc betűinek ihletésére készített műveiket állítják ki, melyeket a Gag Galéria bocsát árverésre.

A résztvevő művészek:

BARANYAY ANDRÁS
grafikusművész,
BÖRÖCZ ANDRÁS
képzőművész,
EF ZÁMBÓ ISTVÁN
képzőművész,
FEHÉR LÁSZLÓ
festőművész,
FORGÁCH ANDRÁS
író, képzőművész,
FÜR EMIL
festőművész,
GÁBOR ÁRON
festőművész,
GELLÉR B. ISTVÁN
szobrász és grafikusművész,
GERBER PÁL
festőművész,
GERGELY NÓRA
keramikus és festőművész,
HELLER ZSUZSA
keramikusművész,
ROSKÓ GÁBOR
képzőművész,
SWIERKIEWICZ RÓBERT
festőművész,
SZEGŐ GYÖRGY
építész, díszlet- és jelmeztervező,
SZERÉNYI GÁBOR
grafikusművész,
SZIRTES JÁNOS
képzőművész,
SZOTYORY LÁSZLÓ
festőművész,
THURY LEVENTE
gólemkészítő,
TOOTH GÁBOR ANDOR
festő- és grafikusművész.

A művek április 10. csütörtök és április 12. szombat, 11-19 óra között tekinthetők meg a Gag Galériában, s az árverésre 13-án, vasárnap 11 órakor kerül sor ugyanott.

Körkérdés a hitközségi választások előestéjén

Szerkesztőségünk az alábbi körkérdést juttatta el a felsorolt személyiségekhez:

Hitközségi választásokat tartanak 2003 tavaszán. A Szombat közelmúltra és közeljövőre vonatkozó körkérdéseivel keresett meg olyan zsidó közéleti személyeket, akik ma hitközségi vezetők, azok voltak, nevük szóba került ilyen pozíciók lehetséges várományosaiként, illetve más zsidó szervezetek vezetői, vagy korábban betöltöttek ilyen posztot.

- Hogyan értékeli a hitközség munkáját az eltelt választási ciklusban
  - a kárpótlás
  - a magyar zsidóság belföldi politikai képviselete
  - a magyar zsidóság külföldi politikai képviselete
  - az antiszemitizmus elleni fellépés terén?
- Ön szerint mik lesznek a megválasztandó vezetők legsürgősebb teendői?
- Szükségesnek tart-e személyi változásokat a hitközségi vezetés illetve az egyes hitközségi intézmények élén? Milyen posztokon? Kérjük, indokolja válaszát.
- Ön szerint ma milyen a hitközség imázsa a magyar zsidóság köreiben?
- Olvasta-e a „Zsidók és zsidóság a mai Magyarországon" című, Kovács András által nemrég közzétett felmérést? Miként kommentálná annak eredményeit?
- Ön szerint Magyarország EU-csatlakozása mennyiben befolyásolja majd a magyar zsidóság helyzetét?

A kérdéseket a következő személyeknek küldtük ki:

Alföldy Kata, a Zsidó Fiatalok Magyarországi Egyesületének elnöke
Bán György, a Ronald S. Lauder Alapítvány európai ügyvezető igazgatója
Engländer Tibor, a Magyarországi Cionista Szövetség elnöke
Feldmájer Péter, a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület elnöke, a Mazsihisz volt elnöke
Fixler Hermann, a Magyarországi Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség elnöke
Herczog László, a Magyarországi Autonóm Orthodox Izraelita Hitközség főtitkára
Hajósné, Vértes Antónia, a B'nai B'rith Első Magyarországi Páholy elnöke
Korányi László, a B'nai B'rith Első Magyarországi Páholy és a Mazsike volt elnöke
Olti Ferenc, a Mazsihisz alelnöke, az European Council of Jewish Communities alelnöke
Örley Pál, a Munkaszolgálatosok Országos Egyesülete elnöke
Peresztegi Ágnes, a Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítvány volt munkatársa
Sebes Gábor, a Magyarországi Zsidó Örökség Közalapítvány volt irodavezetője
Streit Sándor, a Budapesti Zsidó Hitközség elnöke
Szenes Iván, a Nácizmus Üldözötteinek Bizottsága elnöke
Székely Gábor, a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület volt elnöke
Szeszlér Tibor, a B'nai B'rith Első Magyarországi Páholy volt elnöke
Tordai Péter, a Mazsihisz elnöke
Zoltai Gusztáv, a Mazsihisz és a Bzsh ügyvezető igazgatója

Szerkesztőségünk az alábbi válaszokat kapta:

Feldmájer Péter

„Meg kell kezdődnie a teljes döntési struktúra átalakításának"

Hogyan értékeli a hitközség munkáját az eltelt választási ciklusban

– kárpótlás
– a magyar zsidóság belföldi politikai képviselete
– a magyar zsidóság külföldi politikai képviselete
– az antiszemitizmus elleni fellépés terén?

Negatívan. Az elmúlt négy évben nem sikerült új kárpótlási kezdeményezést megvalósítania a MAZSIHISZ-nek.

Az előző ciklusban megindult folyamatokat próbálták folytatni, de megengedhetetlenül lelassult az ügyek intézése.

A hitközségtől a kárpótlási ügyek intézésének súlypontja egy időre átkerült a MAZSÖKhöz. Máig sem pontosan tisztázott jogkörrel **Sessler György** vezetésével létrejött a MAZSIHISZ kárpótlási bizottsága. Ez több ülést tartott és a meghozott döntések alapján a MAZSÖK apparátusa komoly eredményeket ért el a kárpótlás terén, paradox módon éppen ez okozta további működésének ellehetetlenülését. Keményen igyekeztek képviselni a magyarországi zsidóság sajátságos szempontjait – ez részben sikerre is vezetett. Az osztrák kárpótlás sikeres befejezése, és ennek a nemzetközi zsidó szervezetek által történt negatív értékelése megpecsételte a kárpótlási bizottság sorsát, a kirobbantott személyi konfliktusok a további érdemi munkát megbénították.

Még szomorúbb a helyzet a hazai kárpótlási ügyekben. Az elmúlt években a

személyi kárpótlás kérdésében előrelépés nem történt. Ennek tudható be, hogy egészen a múlt év őszéig néhány langyos, alázatos kérésen túl, semmiféle akciót sem hirdettek meg, hagyták az ügyet elaludni.

Az előző kormány idején igazi politikai képviseletről nem beszélhetünk.

Az elmúlt időszakban a **Tordai Péter** által vezetett MAZSIHISZ súlytalanná vált, a korábban a nem zsidó társadalomban kivívott respektusát, pozícióit lényegében elvesztette.

(Az adminisztráció persze közben tette a dolgát és igyekezett a nem politikai jellegű tárgyalásokon elérni, hogy az állami forrásokból minél nagyobb részt kapjon a hitközség. Az ezekkel kapcsolatban kialakított tárgyalási koncepció sikerre vezetett.)

Az elmúlt kormány idején – amint azt a magyarországi zsidóság túlnyomó része érezte – legnagyobb veszélyt az jelentette, hogy alig titkolt összefonódás állott fenn a vezető kormánypárt és a szélsőjobboldali parlamenti párt között. Az antiszemitizmus elleni fellépés terén a MAZSIHISZ elnöke nem tudott hatékony stratégiát megtervezni és megvalósítatni, mert az akkori kormánnyal gyanúsan jó kapcsolatokat ápolva – úgy tűnik –, feláldozta érdekeinket személyes ambíciója oltárán. Nem merte, vagy nem akarta felismerni az **Orbán**-kormány idején kialakult összefonódások valóságos veszélyét, és ezért a MAZSIHISZ nem is léphetett fel hatékonyan az így kialakult szituációban, ez pedig megbénította az apparátus ilyen irányú működését is.

A kialakult rossz szituáció tette szükségessé azt, hogy a cionista szövetség kezdeményezésére, sok év után a különböző zsidó szervezetek konzultációkat kezdjenek az *antiszemitizmus* elleni közös fellépésről.

A MAZSIKE kezdeményezését elfogadva, a többi zsidó szervezet is helyeselte a tavalyi gettó felszabadulási évfordulón tartott parlament előtti demonstrációt.

Ez a gyűlés átütő erővel tárta a zsidó és nem zsidó közönség elé azokat az alapos aggodalmakat, amelyeket a magyarországi zsidóság érzett a fellángolt zsidóellenességgel kapcsolatban. Az elmúlt időszakban ez az esemény volt az, amely egyértelműen pozitívnak és hasznosnak bizonyult az antiszemitizmus elleni fellépések során.

Ön szerint mik lesznek a megválasztandó vezetők legsürgősebb teendői?

A választások befejeződése után az újonnan megválasztandó vezetőknek el kell érniük, hogy megkezdődjön a teljes döntési struktúra átalakítása.

Az adminisztráció most saját belátása szerint cselekszik, hiszen az ügyeket valamilyen módon el kell intézni, mert ezek nélkül az élet nem folyhat.

Meg kell kezdeni a hitközségi alapszabályok felülvizsgálatát oly módon, hogy a kialakuló új struktúra biztosítsa a demokratikus, nyilvános és gyors döntéseket, biztosítania kell azt is, hogy az adminisztráció a döntések meghozatalához szükséges előkészítő munkálatokat végezze el és azt tárja a megfelelő testületek elé.

A változtatásra elsősorban a választott testületek működése terén van szükség.

Szükségesnek tart-e személyi változásokat a hitközségi vezetés illetve egyes hitközségi intézmények élén? Milyen posztokon? Kérjük, indokolja válaszát.

A személyi változások kérdésében az újonnan megválasztott közgyűlésnek kell döntenie, és ezt mindenkinek illik tiszteletben tartani.

Ismerve a *Szombat* szerkesztőinek „ügyvezető igazgatói fóbiáját", nem akarom megkerülni a kérdést, és mivel az ügyvezető igazgató megválasztásáról én is szavazni fogok – egy szavazatom van, mint minden más küldöttnek –, a jelenlegi személyre fogok szavazni.

Ön szerint ma milyen a hitközség imázsa a magyar zsidóság körében?

A hitközség imázsa az antiszemitizmus elleni bátor és koncepciózus fellépés hiánya, az előző kormány idején tanúsított túlságosan is visszafogott magatartás miatt nullifikálódott, a zsidó emberek bizalma megingott a hitközségben.

Az 1990-es évek elejétől kezdve ezen a téren viszonylagos javulás állott be, bár a MIOK-időkhöz képest ez nem volt nagy eredmény –, de ezt a MAZSIHISZ elnökének nem sikerült fenntartania, néhány hónap alatt tönkretette. Nehéz munka vár arra, aki ezt a megtépázott csekély tekintélyt helyre kívánja állítani.

Olvasta-e a „Zsidók és zsidóság a mai Magyarországon" című Kovács András által nemrég közzétett felmérést? Miként kommentálná annak eredményeit?

Egyik kezdeményezője voltam annak, hogy **Kovács András** professzor kezdje meg a szociológiai felmérését a magyarországi zsidóság állapotáról. Ez a mű hű képet nyújt a magyarországi zsidóság állapotáról, köszönhetően a szerző által alkalmazott kiváló tudományos módszernek.

A zsidóság vezetőinek az abban írtakat valamennyi rövid és hosszú távú döntésük meghozatalakor figyelembe kell vennie, bár azok számomra semmi meglepőt sem tartalmaztak, az előzetes hipotéziseimet igazolták vissza.

Különösen jelentős ez a mű azért is, mert először kaptunk valóságos képet a magyarországi – különösen a budapesti zsidóság – területi elhelyezkedéséről, az elmúlt évtizedek társadalmi mobilitásáról.

Ön szerint Magyarország EU csatlakozása mennyiben befolyásolja majd a magyar zsidóság helyzetét?

Magyarország EU-csatlakozása nagymértékben és rövid távon nem fogja lényegesen megváltoztatni a magyarországi zsidóság helyzetét. Csak reménykedni lehet abban, hogy középtávon csökkennek a társadalmi feszültségek, és háttérbe szorulnak a xenofób, antiszemita nézetek.

Sajnos, Ausztria példája a legutóbbi időkben megmutatta, hogy az EU-s tagság nem jelent automatikusan gátat a szélsőjobboldali nézeteket valló csoportok hatalomból részesedésével szemben.

A holokauszt szörnyű pusztítása folytán ebben a régióban a magyarországi zsidóság maradt meg egyedül önálló tényezőként. Az EU csak lehetőséget jelenthet arra, hogy ezt a szerepünket megpróbáljuk megerősíteni, és biztosítani azt, hogy meg tudjunk őrizni saját világunkat, s meg tudjunk állni a saját lábunkon.

KORÁNYI LÁSZLÓ

A „zsidó-parlament" hiánya

A hozzám csak később eljuttatott kérdésekre, sajnos csak röviden és összevontan tudok válaszolni.

Először is le kell rögzíteni, hogy itt most a Mazsihisz/BZSH (továbbiakban Hitközség) entitásról van szó, ami nem fedi le az összes magyar zsidó hitközséget.

Tapasztalataim alapján úgy látom, a Hitközség imázsa, renoméja – nem beszélve a vonzerejéről – a zsidó közélettől távol lévő zsidók szemében igen keveset javult az elmúlt években, de mondhatom itt az elmúlt 12 évet is. Pedig kétségtelen eredményeket sorolhat fel a hitközségi vezetőség, amit egyébként minden adandó fórumon meg is tesz. (Tehát nem a Hitközség-imázs Központot hiányolom.) A zsidó közélet hitközségen kívüli szereplői már általában árnyaltabb képet szoktak megfogalmazni, amiben sokkal több a konkrét kritika és emellett az elismerés is.

Amiben a két kör véleménye megegyezik: ahhoz, hogy a Hitközség hiteles központja lehessen a zsidó hitéletnek (sőt közéletnek), sokkal áttekinthetőbb, demokratikusabb működésre van szükség. Ez az igen elterjedt vélekedés és ezzel a Hitközség szerepének megítélése nem fog megváltozni attól, hogy hangoztatóit megpróbálják hatalmi ambíciókkal diszkreditálni.

Alapvető kérdésnek tartom a végiggondolt hitközségi stratégia hiányát. Ebből következik, hogy ma is alapvetően a rögtönzések határozzák meg a politikai akciókat, sőt a hitéleti, közösségi fejlesztéseket (vagy nem fejlesztéseket). Természetesen a napi feladatok sokasága adja magát, itt most nem ezekről van szó. Amikor például a Mazsök kuratóriumában javasoltam, hogy a rendelkezésre álló néhány tízmillió forintot sokkal hatékonyabban használhatnánk fel, ha nem apróznánk szét a legkülönbözőbb (egyébként érdekes) pályázatokra, hanem stratégailag végiggondolt célokra írnánk ki pályázati programokat, a többségében hitközségi vezetőkből álló Mazsök kuratórium többször is leszavazta ezt a javaslatomat. Ugyanezt a megközelítést láthatjuk a Hitközség sokkalta nagyobb forrásainak felhasználásánál. Itt elérkezünk a hatékonyság kérdéséhez: még ha a legátláthatóbb, legkontrolláltabb módon történne is a Hitközség rendelkezésére álló források felhasználása, igen erősen kérdéses, hogy a közel 3 milliárd forint felhasználása hatékony lenne. Ez már az a nagyságrend, amivel gyökeres változásokat lehetne, kellene elérni a magyar zsidó életben. (Kb. félmillió forint évente minden egyes hitközségi tagra, vagy kb. 30 ezer forint minden magyar zsidóra!!) Nézzük csak meg, hogy ennek a töredékéből milyen eredményeket ért el a lubavicsi misszió.

Fontos hibának (elsősorban a Hitközség hibájának) tartom, hogy a mai napig nem jött létre semmiféle zsidó-parlament, formális csúcsszervezet, ami minden olyan országban működik, ahol jelentős és sokszínű zsidó közösség él. Ennek hiányát nem pótolják az időnként megszerveződő, majd szétesőő vezetői vitaklubok.

A Hitközség nemzetközi súlya, ráhatása a minket érintő kérdések eldöntésére messze kisebb, mint amit a magyar zsidóság lélekszáma, súlya indokolna.

Kívánom, hogy olyan vezetőséget válasszon a Hitközség közgyűlése, amely képes lesz megoldani a fenti problémákat és azt a sok egyéb fontos feladatot, ami a Hitközség előtt tornyosul.

SEBES GÁBOR

Nincsenek illúzióim

Mindenekelőtt megköszönöm a Szombat szerkesztőségének, hogy alkalmat ad ezekben a fontos kérdésekben véleményem kifejtésére, noha csak nagy jóindulattal vagyok a kérdések címzettjének tekinthető.

Belföldön és külföldön, kárpótlási és más ügyekben – pl. antiszemitizmus elleni harc – csak hiteles emberek, hiteles mondanivalóval képviselhetnék a magyarországi zsidóságot.

Menyire hiteles emberek vezetik a Mazsihiszt? Más történelmi egyházakban elképzelhetetlen, hogy a vezetői közt legyenek az ateista állampárt volt tagjai. Köztük olyan, aki fegyveres testület tagjaként feleskűdött arra, hogy akár élete árán is megvédi a „cionizmus" ellen is harcot hirdető pártállamot. Ma volt harcostársuk a miniszterelnök, az egykori D-209-es szigorúan titkos állományú tiszt, aki az annak idején Izraelt és a „nemzetközi cionizmust" a legfőbb ellenségei között számon tartó kémelhárításnak dolgozott. A Mazsihiszt vezetői többé-kevésbé nyíltan hozzáláncolták az ilyen miniszterelnököt jelölő szocialista párthoz. Hogyan léphetnének fel ezek az emberek az antiszemitizmus ellen?

Az előző miniszterelnökkel, aki ebbéli minőségében elsőként látogatta meg az újpesti szeretetotthont, aki a miniszterelnöki keretből hatvanmillió forintot szánt az auschwitzi magyar kiállítás méltó megújítására, nem voltak ennyire elnézőek. Ezek a vezetők véleményezésre megkapták az auschwitzi kiállítás javasolt forgatókönyvét (az előkészítő bizottságnak egyébként **dr. Schweitzer József** országos főrabbi is tagja volt). Mégis, ahelyett, hogy a történészek készítette szakszerű és tárgyilagos bírálatot küldték volna vissza, fenyegetőztek és hozzájárultak ahhoz, hogy a *Népszabadság*ban gyakorlatilag leantiszemitázzák a kezdeményező miniszterelnököt. Ugyanígy kedvüket lelték abban, hogy **Kövér László** akkori miniszter ellen hetekig sajtókampány folyjon egy olyan megjegyzéséért, amit évekkel azelőtt, az Oneg Sabbat cionista klubban tartott előadásában ejtett el, és amit mellesleg akkor a helyszínen senki nem kifogásolt. Az **Orbán**-kormány ennek ellenére további fontos intézkedéseket hozott az antiszemitizmus elleni harc jegyében (a holokauszt-megemlékezés bevezetése az iskolákban, a holokausztról szóló könyvek eljuttatása minden iskolába, a Holokauszt Múzeum felépítéséről hozott döntés), de a viszony a zsidóság hivatalos képviselete és a kormány között jóvátehetetlenül megromlott. Így nem volt rá esély, hogy hivatalos formában bármilyen jogos igényt a korrekt elbírálás reményével vethessenek fel. A kormány pedig végképp lemondott arról, hogy a zsidóság képviselőit bevonja pl. az Oroszországban őrzött, a magyar zsi-

dóktól elrabolt vagyon visszaszerzéséért folytatott erőfeszítésekbe. A párbeszéd és a kommunikációs csatornák híján arra sem volt lehetőség, hogy a valóban káros és ostoba kormányzati megnyilvánulásokkal (pl. **Dávid Ibolya** megjegyzése az FTC megvétele kapcsán, Orbán Viktor kedvenc rádióműsora, a **Nancy Goodman Brinker** amerikai nagykövet asszony ellen folyó jobboldali sajtókampány) szemben határozottan és eredményesen kifejthessék a hiteles zsidó álláspontot. A Hitközség vezetése gyakorlatilag pártpolitikai jászmákat folytatott, és ezzel hozzájárult ahhoz, hogy az antiszemitizmus elleni harc is pártpolitikai erőtérbe kerüljön. Ma már egyre kevésbé jut bárkinek is az emberi méltóság védelme az eszébe az antiszemitizmus elleni harcról. Sokkal inkább aktuálpolitikai érdekeket szolgáló megbélyegzésről, illetve a megbélyegzés miatti jogos felháborodást orvul kihasználó, lassan terjedő mételyről beszélhetünk. Ebben a szándékosan átpolitizált légkörben „természetesen" a kárpótlási igényeket nem tudták sem a kormánynak, sem a nagyközönségnek a megfelelő formában, méltósággal és igazunk tudatában előadni.

A magyar zsidóság ma a közvélemény jó része előtt olyan közösségként jelenik meg, mint amelynek folyamatos konfliktusa van a MIÉP-pel, a Fradidrukkerekkel és a szkinhedekkel, folyton elégedetlen a megölt rokonaiért kapott összegekkel, és amely a múzeumokból horribilis értékű festményeket akar elvinni. A zsidóság spirituális tartalma semmilyen módon nem jelenik meg a nyilvánosság előtt. A keresztény egyházak sok ügyben hallatják a hangjukat, például az abortusz, az eutanázia, vagy akár a valóságshow-k ügyében. A zsidó vezetést viszont még az sem indította szólásra, amikor a munkaszüneti napok praktikus összevonása címén munkanapot csináltak a szombatból. Más kérdés, hogy Schweitzer professzor úr visszavonulása óta nem is nagyon akad, aki hitelesen megadhatná a magyar zsidó választ az egész emberi életet illető, súlyos kérdésekben. Arról meg már végképp nem akarok írni, hogy milyen a Mazsihisz vezetőinek a viszonya a temetőhöz, a zsidó iskolákhoz, vagy a kóser élelmiszerellátáshoz. Méltatlan volna a feltett kérdések komolyságához.

A megválasztandó vezetőség legfontosabb feladata ennek megfelelően az volna, hogy eltávolítsa a zsidóságot a napi pártpolitika erőteréből, és egyformán jó, de egyben távolságtartó viszonyt alakítson ki a parlamentben képviselt összes párttal. Azt kellene szem előtt tartani, hogy a pártok jönnek-mennek, de a zsidóság örök. Nem volna szabad, hogy a zsidóságnak kizárólag a kárpótlás összegszerűségével kapcsolatban legyen mondanivalója a nyilvánosság számára. Ehhez persze hit kellene: hit a zsidóság küldetésében, a magyar zsidóság jövőjében.

Azokban a zsidó társaságokban, amelyekben én forgok, a Mazsihiszről csak a teljes elutasítás hangján beszélnek. „Imázsról" szó sincs, az túl előkelő volna. Igaz, más mérvadó zsidó körökről sem hallottam, sem belföldön, sem külföldön, amelyek jó véleménnyel lennének a Hitközségről.

A *„Zsidók és zsidóság a mai Magyarországon"* című felmérést olvastam. Legnagyobb erénye, hogy elkészült. Nagy meglepetést nem okozott egyik megállapítása sem, önismeretünk érdekében mégis nagyon fontosnak tartom, hogy a jövőben is rendszeresen készüljön hasonló felmérés.

Az EU-csatlakozás a magyar zsidóságra sem lesz más hatással, mint a lakosság egészére. A lehetőségek és a hátrányok kit-kit egyénenként fognak megtalálni. A provinciális, nyelveket nem beszélő, a hitközség falain túl nem látó, kicsinyes intrikákba belezápult vezetőség anakronizmusa nyilvánvalóbb lesz még az eddiginél is.

Nincsenek illúzióim. A magyar zsidók ezután sem fogják kikövetelni, hogy mélyen hívő, elhivatott, képzett, makulátlan jellemű emberek álljanak a Hitközség élén. Nagyjából ugyanaz fog folytatódni a választás után is, mint ami eddig is volt. Csak az idő fogja eltakarítani a most honos stílust – az egész generációnkkal együtt.

Bölcs döntést, tiszta közéletet kívánunk

Tizennyolc személyhez intéztünk körkérdést a hitközségi választást megelőzően a zsidó közéletről, a közösség politikai képviseletéről, a legfontosabb teendőkről. Lapunkban három választ olvashatnak.

Szerkesztőségünk több ízben leszögezte álláspontját, most csak emlékeztetnénk a legfontosabbakra.

Olyan vezetők kellenek a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége és a Budapesti Zsidó Hitközség élére, akik hiteles személyiségként, autonóm módon képesek megjeleníteni a zsidó közösség értékeit és érdekeit. Pártoktól független, a mindenkori kormányzattal, a társszervezetekkel és a magyar-zsidóság nemzetközi tárgyalófeleivel korrekt, partneri, vagy ha szükséges, tárgyilagosan kritikus képviseletre van szükségünk. Feddhetetlen erkölcsű, a zsidóság iránt elkötelezett, művelt és dialógusra kész vezetőkre, akik a zsidó tradíciót tisztelve, a demokratikus politizálás normáit elfogadva, a korrupció- és más hatalmi visszaélésektől mentesen irányítják a közösséget, kivíva a magyar-zsidóság elismerését és a külvilág megbecsülését. Olyan vezetőkre, akik képesek vonzóvá tenni a zsidóságot a szellemi élet piacán, és képesek a vallási normákon alapuló, magasrendű erkölcsi normákat támasztva, eloszlatni mindazt a kétséget, mely ma a közélettel – a zsidó közélettel szemben is – él a nyilvánosságban.

Azt mondják, minden közösségnek olyan a vezetője, amilyet megérdemel. Mi úgy gondoljuk, hogy a magyarországi zsidó közösség jelenlegi vezetőinél jobbat érdemel.

A zsidó közösség élén méltóbb vezetőknek kellene állniuk, akik garantálják a tisztább, átláthatóbb, demokratikusabb közéletet, a zsidó értékek és érdekek hatékony képviseletét, élők és holtak tiszteletét. Bízunk benne, hogy egyre többen érzik azt, hogy ehhez – és az ehhez szükséges változáshoz – a jövőben személyesen is részt kell venniük a zsidó közösség, s benne a hitközség életében.

Bölcs döntést és tiszta választást kívánunk. *(A szerk.)*

NEVES ZSIDÓ GONDOLKODÓK A XX. SZÁZADBAN

ELŐADÁSSOROZAT
A PESTI SÚLBAN

Dov Levy*: Rav Kuk világa

2003. március 11. (kedd)
este 7 órakor,
és 2003. március 25. (kedd)
este 7 órakor.

Helyszín:
Budapest, XIII. Visegrádi utca 3.
Földszint, az udvaron balra,
a zsinagógában.

A neves talmudista, kabalista,
filozófus rabbi,
a vallásos cionizmus
egyik vezéralakja,
Rav Avraham Jicchak hakohen Kuk
(1865-1935)
különlegessége abban rejlik,
ahogyan a különböző vallási
áramlatokat, filozófiai irányzatokat
egyesíteni tudta saját tanításában.
Rav Soloveitchik írásainak
tanulmányozása után
Rav Kuk gondolataival
ismerkedhetünk meg
a megrendezésre kerülő
előadássorozaton.

Az előadás nyelve magyar.

Bővebb információ
a Pesti Súl Egyesületről
megtekinthető a

http://www.pestisul.hu címen

* Az Amerikai Alapítványi Iskola
vallási igazgató-helyettese

Pesti Súl

Új generáció friss energiákkal

Ha az ember ortodox zsinagógába látogat, tapasztalataim szerint a legtöbb helyen néhány idős emberrel találkozik. Ezért is teljesen egyedülálló jelenség a Pesti Súl, ebben, a Visegrádi utcai lakásból kialakított kis imaházban egy, különböző korosztályokból álló vidám társaság tart szombat reggeli istentiszteleteket, közös ebédeket és előadásokat.

A nemrég felújított imaházban otthonos a hangulat: épp egy pénteki esti (mexikói) vacsorára készülnek közösen. Egy ügyvédnő, a mediterrán asztaldíszeket rendezi, egy természetgyógyász répát reszel, egy boher minchát imádkozik, a gyerekek pedig a számukra kialakított játék szobában tologatják a matchboxaikat. Nem sokára harminc vendég érkezik: a filozófia szakos egyetemista lány, a fekete kalapos, nyugdíjas bácsi, a strájmlis haszid, a fejkendős kismama és a kötött kipás izraeli tanár régi barátként üdvözlik egymást és rögtön élénk beszélgetésbe kezdenek. A közös ima után a rendhagyó sábáti vacsora, éneklés és teqilázgatás éjfélig tartja ott a vidám társaságot. *„Kíváncsi vagyok, hogy holnap reggel kilenckor ki lesz itt a sáchriton"* – viccelődik **Peresztegi Ági** nemzetközi jogász, a Pesti Súl aktív tagja. De természetesen másnap is legalább húszan jelennek meg a reggeli imán.

„A Pesti Súl a második világháborúban kibombázott, Csáky utcai *Freudiger*-zsinagóga nyomdokain jött létre, ebben – a tudomásom szerint – korábban iskolaként és tornateremként funkcionáló lakásban" mondta **Varró Sándor** orvos, a zsinagóga egyik előljárója, majd hozzátette: „Az imaház sok rendszerváltást élt meg. A hatvanas években még hétköznapokon is imádkoztak itt: emlékszem, olyan képzett emberek jártak ide, hogy vérre menő viták voltak arról, kit érjen a Tóraolvasás megtiszteltetése szombaton. Később **Kővári Dezső**, majd **Zinner Miklós** és **Róna Aser** szervezett itt közösséget, **Tarnóc János** még kolelt (iskolát) is üzemeltetett közel egy évig. Két éve pedig az akkor itt imádkozók alapítottak egyesületet". **Mogyoró András** arról mesél, hogy mindig kellemes volt itt a légkör: az ide járó idős urak fittek, zsidóságban műveltek és nyitottak. A fiatalok sokat tanultak tőlük: többen, köztük **Dénes Gergő** és **Balla Zsolt** itt is tanulnak lejnolni (Tórát olvasni) a közösség kedvéért.

Bárász Tamás bölcsészhallgató büszkén meséli: *„Mára többen vagyunk, mint valaha. Ha valaki egyszer eljön hozzánk, és nincs elkötelezve más zsinagóga iránt, tapasztalataink szerint nálunk is marad"*. Peresztegi Ági szerint az a siker titka, hogy az embernek igazán hinnie kell abban, amit csinál. Ezután már csak az a dolga, hogy jól és jókedvűen tevékenykedjen. Varró Sándor hozzáteszi *„Mikor a hetvenes években Londonban jártam, elámultam azon, hogy a zsinagógában fiatalokat találtam. Bár **Raj Tamás**nál, a Dob utcában, a Rabbiképzőben és a Frankel Leó úti zsinagógában előfordultak fiatalok, azért Budapesten ritka látvány volt a fiatal, vallásos zsidó. A nácik legnagyobb bűne a népirtás mellett vallásunkban gyökerező, gazdag kultúránk elpusztítása. A hatvanas évekre kiürült az ortodoxia, és megszakadt a folytonosság. Azért szeretem a Pesti Súlt, mert itt összejött egy életvidám, tanulásra vágyó, gyökereit kereső fiatal társaság: így látom, van remény arra, hogy húsz év múlva is lesz, aki Pesten tovább vigye a hagyományt."*

A Pesti Súlban egyelőre nincsen rabbi, vagy más fizetett alkalmazott: mindenki önkéntes alapon segít, mert a magáénak érzi a helyet. Az imaház „alulról építkezik". A Pesti Súl mázolását, a konyha kikóserolását, az internetes honlap elkészítését és a gyerekszoba kialakítását is döntően önerőből valósították meg a tagok. Van már néhány olyan támogatójuk is, mint **Baruch Kaizler**, a Wesselényi utcai Amerikai Alapítványi iskola igazgatója, vagy **Dr. Steiner Péter** és családja, akik az orthodox hitközség mellett a mázolást finanszírozták. A jó társaság mellett az is vonzó a tagok számára, hogy a közösség dinamikus és nyitott szellemiségű. Bár az imaház hivatalosan az Ortodox Hitközséghez tartozik, az ide járók egyesületet alapítottak a zsinagóga fenn-

tartására, és demokratikusan döntenek mindenről. Ezért tisztábbak és egyszerűbbek a viszonyok.

A szombati istentisztelet utáni kidusokat a magas színvonalú drósék teszik felejthetetlenné. Az a szokás, hogy minden héten más szól egy pár szót a heti Tóraszakasszal kapcsolatban. Rendszeresen ebédelnek közösen valamelyik tagnál, vagy a zsinagógában. Varró Sándor elmondta, hogy az imaházban a háború óta nem volt rabbi, de a nagy ünnepekre az ortodox hitközség szokott előimádkozót küldeni: korábban **Weiss Jichák** járt ide a Dob utcából, ma **Arie Kestenbaum** szokta például a Kol Nidrét vezetni.

A demokratikus vezetési elvekből következik, hogy itt a nők is fontos szerepet kapnak: az egyesület vezetéséből és a programok szervezéséből is kivehetik a részüket. A zsinagóga modern ortodox jellegét bizonyítja, hogy a nők az imák alatt nem külön szobában, hanem az imaterem hátsó részében, egy áttetsző függöny (mechice) mögött ülnek, így mindent látnak, és aktívabb résztvevői lehetnek a közös imának. A közösség egy másik, jogász tagja azért szeret ide járni, mert itt mindenki a maga tempójában fejlődhet a vallásosságában. Merhet vallásosabb lenni, mint egy neológ zsinagógában, de akkor se szólják meg, ha a zsinagóga falain kívül nem él teljesen ortodox életet, hiszen az idejáró fiatalok többsége nem vallásos családból származik így pontosan tudja, hogy milyen az útkeresés időszaka.

A közösség tagjai a folyamatos tanulásra helyezik a hangsúlyt: ha **Turán Tamás** (a Jeruzsálemben tanuló Talmudból PhD-ző egyetemi oktató), vagy **Balázs Gábor** (a Bar Ilan egyetem vallásfilozófia szakos doctorandusa) vagy a Birmingham-i egyetemről **Jonathan Webber** antropológus Magyarországon jár, mindig tartanak itt előadást. A rendszeres tanulás mellett havonta egyszer előadókat is hívnak, többek között **Frigyesi Judit**, **Zvi Gittelman** és **Gantner Brigitta** tartott nagyszerű előadásokat.

„Rav Soloveitchik, a modern ortodoxia egyik legfontosabb személyiségének írásait tanuljuk együtt kéthetente kedd esténként hét órától" – mondja **Dov Levy** az Amerikai Alapítványi iskola igazgató-helyettese, majd hozzáteszi: *„azért ez a rabbi áll közel a szívünkhöz, mert mélyen vallásos, de művelt és széles látókörű is egyben".*

Margit Patrícia

„Fizetség a halottaknak"

Randolph L. Braham 80 éves

„E két kötet nem csak könyv: a magyar Holocaustban a könyvek könyve" – írta **Mezei András** 1997-ben Randolph L. Braham professzor *„A népirtás politikája"* című munkájáról. Nehéz lenne Mezei mondatának igazát vitatni. Ha valaki a magyar holokauszttal kapcsolatban kutat, ír, érdeklődik, első dolga fellapozni „a brahamet" és megnézni, hogy az adott kérdésről mi szerepel a két vaskos kötetben.

„Nem valószínű, hogy a közeljövőben bárki is meghaladja Braham történetírói teljesítményét" – vélekedett **Ránki György** ugyanerről a könyvről. Két évtized elteltével nyilvánvaló, hogy a tragikusan korán elhunyt, nagytekintélyű magyar történész meglátása igen pontos volt. Braham professzor monumentális munkája klasszikus történetírói remekmű: célja az események menetének minél teljesebb, enciklopédikus igényű ismertetése. „A népirtás politikája" a legapróbb részletekig feltárja a magyar zsidók 1944-1945-ös sorsát. Írója hatalmas mennyiségű forrást ismer és használ, valószínűleg valamennyi kollégája közül ő olvasott a legtöbbet a magyar holokausztról. Braham nem foglal állást a holokauszt-történészeket megosztó funkcionalista-intencionalista vitában, nem kutatja az *Endlösung* genezisét, feladatának a magyar zsidóság elpusztítására tett kísérlet bemutatását tartja. Ebben a munkájában mindenekelőtt a „mi történt" izgatja és kevésbe a „miért történt". Nem kíván ítélkezni egyes, az elmúlt évtizedekben heves érzelmeket felkavaró kérdésekben sem. A „**Kasztner**-ügy" kezelése igen jó példa erre: több mint negyven oldalt szán az események aprólékos bemutatására, gondosan elválasztva a bizonyítottnak tekinthető tényeket és a kérdéses állításokat, majd egyetlen bekezdésben jelzi: a történtek megítéléséhez számos szempontot kell figyelembe venni. Távolságtartása az ellentmondásos szerepű **Berend Béla** ügyében is példamutató: annak ellenére, hogy az egykori szigetvári rabbi 1973 és 1984 között több alkalommal is bírósága elé citálta Brahamet az Egyesült Államokban. A szerző igen árnyaltan és minden szempontot figyelembe véve mutatja be a *Zsidó Tanács* hajdani tagjának 1944-1945-ös működését. Ítéletet azonban nem hoz: sem felmentőt, sem elmarasztalót.

„Tartsd meg a levest, add ide a húst" – szokta mondani Braham, amikor tanítványai egy-egy leadandó dolgozat vagy tanulmány terjedelméről kérdezik. A professzor saját munkájában is tartotta magát ehhez az alapelvhez: a mű majdnem másfélezer oldala rendszerezett és áttekinthető formába öntött, ám rendkívül tömör információtömeg. „A népirtás politikája" totális igényű és eredményű történetírói munka, alaposssága, precizitása, teljessége valóban – Ránki szavaival élve – meghaladhatatlan; és nem pusztán a közeljövőben.

Bár a 80. életévét decemberben betöltött professzor főműve kétségtelenül „A népirtás politikája", ezen kívül Braham száznál jóval több könyvet, tanulmányt, recenziót, cikket, bibliográfiát jegyez szerzőként vagy szerkesztőként. Emellett jelentős tudományszervezői tevékenység is fűződik a nevéhez: az elmúlt évtizedekben számos konferenciát szervezett, a mai napig részt vesz a washingtoni *United States Holocaust Memorial Museum* munkájában és írá-

nyítja a New York-i *Rosenthal Institute for Holocaust Studies*-t.

Mint általában a kiemelkedő tudósok, Braham professzor is nagy hangsúlyt helyez a „következő generációk" kinevelésére: az általa vezetett Rosenthal Institute ösztöndíjai révén az elmúlt években több tucat hazai, és határon túli fiatal magyar kutató kapott lehetőséget munkája folytatásához, sőt jutott Braham segítségével publikációs lehetőséghez is, hiszen a professzor megkezdte az általa szerkesztett „Tanulmányok a holokausztról" című sorozat magyarországi megjelentetését (a széria 2. kötete most decemberben látott napvilágot a *Balassi Kiadó* gondozásában). Azt, hogy Braham mások munkáját is fontosnak tartja, semmi sem bizonyítja ékesebben, mint hogy a magyar holokauszttal kapcsolatban az utóbbi évtizedekben megjelent cikkek, tanulmányok és könyvek ezreit két annotált bibliográfiában (az 1984-es *„The Hungarian Jewish Catastrophe"* és a 2001-es *„The Holocaust in Hungary"*) összegyűjtve publikálta, jelentősen megkönnyítve ezzel a téma iránt érdeklődő laikusok és szakemberek dolgát.

Tanítványai, kollégái és tisztelői 80. születésnapja alkalmából a *„Küzdelem az igazságért"* címmel impozáns, majdnem 800 oldalas tanulmánykötettel köszöntötték az óév végén Budapesten. A címválasztás találó, Braham nem a könyvespolcnak vagy egy szűk szakmai közönségnek írt és ír. Ha a magyar vagy nemzetközi közéletben antiszemita vagy holokausztagadó tendenciákat, jelenségeket tapasztal, kilép a múlt felé forduló kutató – számára egyébként testre szabott – szerepéből és keményen konfrontálódik, ha kell, kormányzati köröket is bírálva. Mindezt azonban nem a publicisztika szintjén teszi, hanem a tudós alaposságával, és a tőle megszokott módon jelentős forrásanyagot mozgat meg. Valószínűleg ez is az oka annak, hogy a megbíráltak rendszeresen adósak maradnak a válasszal.

„Braham professzor életműve: fizetség a halottaknak" – írta **Göncz Árpád** a már említett tanulmánykötet bevezetőjében. Nekünk, történészeknek bázis és referenciapont. Ezúton is kívánunk neki megkülönböztetett tisztelettel további jó munkát és jó egészséget.

Kádár Gábor – Vági Zoltán

Esztertáska

Dalos Rimma költőt mutatjuk be nőnapi számunkban. Rimma január 31-i Esztertáska-estünk vendége volt: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár gyönyörűen felújított szalonjában hallgathattuk kétnyelvű felolvasását, és hozzá egy kis régi-új Kurtág-zenét.

Eszter táskájából előkerül egy másik írás is: a téli vakációról hazatért Eszterek és a hozzájuk közelálló férfiemberek dzserbai élményeiket osztják meg olvasóikkal.

Ne feledkezzenek el honlapunk böngészéséről se: régi és új cikkeink mellett friss információkat is találnak ott programjainkról.

Pécsi Katalin

esztertaska@freemail.hu
www.nextwave.hu/esztertaska

„Én mindig nőnemben gondolkodom és írok"

Pécsi Katalin beszélget Dalos Rimma költővel a kétnyelvűségről, a nőiségről és a rövid versek varázsáról

– Honnan származik a gyönyörű neved? Engem rögtön megbűvölt, ahogy a kötetedet a kezembe vettem...

– Oroszországból jöttem, az Uralban születtem. Ezt a gyönyörű nevet anyám adta. Eredetileg nem ezt a nevet akart nekem adni. A teljes leánykori nevem: **Rimma Vlagyirimovna Truszova** volt.

– Truszova? Hiszen az egy Kurtág-mű címe!

– Bizony. Ez egy jó történet. A Kurtág-kedvelők töprengtek rajta, hogy vajon ez az egyszerre idegenül szlávos és varázslatos hangzású cím honnan származhat. A kutatók próbáltak ilyen-olyan szemantikai összefüggéseket belemagyarázni. Én meg csak mosolygok, ha erre kerül szó, mert a válasz igen egyszerű: az én verseim ihlették meg **Kurtág**ot, és a rejtélyes *Truszova* cím az én leánykori nevem... Amikor először láttam meg a lemezborítón a nevemet, furcsa érzés volt, sőt egészen megijedtem. De aztán rájöttem, hogy Kurtágnak igaza volt: *ez voltam valaha én.* Ugyanakkor ma már sokkal inkább Dalos Rimmának érzem magam: minden, ami azóta történt velem, hogy Magyarországra költöztem, már ehhez a névhez kötődik.

– Hol éltél, mielőtt Budapestre költöztél?

– Egy urali kisvároskában születtem, így hívják: Verhatúrija. Arról híres, hogy onnan származott **Raszputyin** is. Aztán a gyerekkoromat Szverdlovszkban töltöttem, majd Voronyezsben laktunk, egyetemre Moszkvába mentem: a Lomonoszovra jártam. Történelmet tanultam, közelebbről: német történelemre szakosodtam. A férjem is erre a szakra járt, de ő az újabbkori történelemre, én meg a legújabb korira specializálódtam.

– Vagyis ott ismerkedtetek meg a férjeddel, Dalos Györggyel?

– Igen. A mienk is szokványos történetnek indult: egymásba szerettünk, harmadéves korunkban összeházasodtunk, és aztán a diplomamunkánkat megírni Magyarországra jöttünk.

– Itt tartottátok az esküvőtöket?

– Igen, 1969-ben, egy rövidebb látogatásom során, a Szófia utcában. Még menyasszonyi ruhát se hoztam magammal, mert nem voltam benne biztos, Dalos nem gondolja-e meg magát. Utána még vissza kellett mennem a Szovjetunióba, a hivatalos engedélyeket beszerezni: ez az ügyintézés több mint egy évig eltartott. 1970 január végétől kezdődött csak el az én magyarországi életem.

– Akkoriban írtál már?

– Mindig is íróember voltam. De kezdetben még nem tudatosan. Tulajdonképpen kétszer kezdtem el írni. Amikor

ide jöttem, még nem tudtam magyarul. Amikor munkába álltam 1971-ben, akkor a magyar szókincsem körülbelül 50 szóból állhatott.

– Milyen munkát vállaltál?

– Titkárnőként kezdtem a KFKI-ban; aztán a Szerzői Jogvédő Hivatalban dolgoztam referensként (ahonnan aztán el kellett mennem – mint tudjuk: „történelmi okokból"). Később átvett engem a Kossuth Könyvkiadó: ott elég sokáig dolgoztam, de aztán megint jöttek azok a „történelmi okok"...

– Mit követtél el? Aláírtál?

– Én nem, de a férjem igen csak...

– Miatta vesztetted el nagy gyakorisággal az állásaidat?

– '75-ben a Szerzői Jogvédőből Hivatalból tulajdonképpen nem is őmiatta, hanem **Haraszti Miklós** könyve miatt rúgtak ki. Akkoriban jelent meg a *Darabbér*. Ha egyszer nekem ilyen barátaim voltak, akkor muszáj volt kirúgniuk.

– Te magad is aktívan részt vettél az ellenzékben, vagy csak a férjed miatt raktak ki sorra a munkahelyeidről?

– Nem mondhatnám, hogy nagyon aktívan tevékenykedtem. A helyzetem sajátos volt: én mégiscsak a „szovjet elvtársnő" voltam. Ez a szerepkör végeredményben bizonyos védettséget is biztosított számomra. A magyar BM nem tudott hozzám nyúlni, elvégre szovjet állampolgárként éltem itt. Ahhoz, hogy engem itt letartóztassanak, a szovjet kollégáiktól kellett volna engedélyt kérniük, ez meg túl nagy felhajtással járt volna. A botrányra meg kinek van szüksége? Botrány persze azért akadt. Amikor például a férjem és Haraszti Miki éhségsztrájkba kezdett, közbe kellett avatkoznia a szovjet követségnek.

– Hogyhogy?

– A magyar elvtársak ugyanis felhívták a szovjet elvtársakat, és bepanaszoltak engem, hogy szovjet állampolgár létemre **Lukács György**nél jártam. Ez elég nagy bűnnek számított 1971-ben. A látogatásom hatásáról különböző legendák terjedtek el: például egy olyan is, hogy utána Lukács állítólag elment **Kádár**hoz, és kérte, hogy bánjanak másképp ezekkel a fiatal értelmiségiekkel, és segítsen megoldani a jelenlegi konfliktust. Kádár elvtárs meg erre kitessékelte Lukácsot a dolgozószobájából. Pár évvel később azonban már máshogy kezelték ezeket *az állam ellenes összeesküvéseket* (ez volt ugyanis a hivatalos elnevezés). Akkor aztán behivattak engem a követségre, és elbeszélgettek velem. Mondtam ott én is sok mindent – többek között azt is, hogy egyszerűen nem kapok állást. Amikor munkára jelentkeztem, mindenhol el vannak tőlem ragadtatva, aztán két nappal később jön egy telefon, hogy *sajnos már betöltötték az állást...* Nyilvánvaló volt, hogy a nevem miatt történik folyton ugyanez... Végül a Kossuth Könyvkiadóban kihúztam egészen a rendszerváltásig: ott beszerzéssel és szerződéskötésekkel foglalkoztam. Amikor jött a rendszerváltás, persze megint a „történelmi okok" miatt kerültem az utcára: az elnyert „szabadságban" nem volt szükség többé a „szovjet elvtársakra". Jelenleg a *Friedrich Ebert Alapítványnál* dolgozom, tudományos munkatársként; emellett női civil szervezetek működését segítem.

– Beszélgessünk most a „másik én"-edről, a költőről! Hogy kezdtél verseket írni?

– Ahogyan mondtam már, a nyelvtudásom erősen korlátozott – noha fordítottam már verseket magyarról oroszra. Hogy mi késztett mégis versírásra? Hát *a némaságom*. A vers nagyszerű lehetőség volt arra, hogy ne maradjon bennem a némaságomból adódó feszültség. *Muszáj volt megfogalmaznom, hogy mi is történik velem és bennem. Meg kellett fogalmaznom a viszonyomat a világhoz,* Magyarországhoz – és mindenhez, ami körülvesz.

– Milyen viszony fűz a zsidósághoz? Elvégre zsidó környezetben is élsz itt....

– Bonyolult. Először a zsidóság idegen volt számomra. Jobban mondva: eleinte vak és süket voltam rá. De igazából mégis természetes volt nekem ez az egész: ha egyszer férjhez mentem a Daloshoz, akkor az az egész kultúra, ami hozzá tartozik, az enyém is lett. Soha nem is volt ez kérdéses számomra. Talán azért, mert nagyon erős volt az én világom is. Később persze már sokat kellett ezen is töprengenem. Főleg, miután megszületett a lányunk. Kiderült, hogy se nagymamája, se nagynénje, se nagybátyja, se unokatestvérei nincsenek. Valahogyan fel kell ezt dolgozni: hát hol vannak? És egyáltalán: mi történt velük. Nagyon sokat kellett böngészni, olvasgatni, nézegetni Dalos családi hagyatékát. Először megütköztem rajta, hogy én egy számomra tökéletesen ismeretlen – ha nem idegen – kultúrával állok szemben! *A körülmetélés* ugyanakkor elkápráztatott a szépségével is, ha illik egyáltalán egy feleségnek ilyet mondania. Dalos könyveit olvasva ráébredtem, hogy nemcsak a férjemmel élek együtt, hanem egy olyan többezer éves kultúrával és hagyománnyal is; amely beleivódott a zsidókba. *Ezt az örökséget nem lehet csak úgy kidobni az ablakon, elfelejteni, majd kijelenteni, hogy nekem már nincsen semmi közöm hozzá...* Éppen ezért én nem hiszek az asszimilációban – nemcsak a zsidókra vonatkozóan, hanem bármilyen kisebbségről legyen is szó. *Meggyőződésem, hogy asszimilálódni képtelenség, csupán integrálódni lehet.*

– Hogyan kezdtél el írni? Hogyan alakult ki ez a rimmás-haikus, rövid forma, amelyik annyira megfogott engem, és mint tudjuk, Kurtágot is?

– Eleinte én is, mint mindenki, csak nagyon-nagyon hosszút tudtam írni. (*ne-*

Találkozástól –
válásig,
búcsútól –
várakozásig:
ennyi volt asszonykorom.

*

Mit érnek
szerelem nélkül
szenvedéseim?
Mit ér
az életem,
ha nincs rá tanú?

*

Nélküled én,
mint az a nő a fürdőben,
a levágott mellű.

Szavam ne legyen szemrehányás.
Játékszer voltam – s elhittem,
hősnő vagyok!

*

Sérelmeim elnyújtott jaját,
minden nő ezeréves kínját
nem feledem, s nem adom
pár gyöngéd szavadért.

(Tandori Dezső fordítása)

Dalos Rimma verseskötete:
Nélküled én, Magvető, 1988

vet) De nagyon elégedetlen voltam magammal: minél hosszabb lett az írásom, annál „hígabbnak", érdektelenebbnek éreztem. Ez az egyik oka a szövegeim megrövidülésének. A másik ok az élettapasztalatom: ezek az élmények inkább csak villanások. Ez nem jelenti azt, hogy csupán egy pillanatnyi életük lenne, hogy csak egyetlen pillanatra érdekesek, nem! Régi, kedvenc formám volt a *haiku* – ugyanakkor oroszul nagyon nehéz haikuban írni, mert a szavak hosszúsága, és az eltérő hangsúly eltolódáshoz vezet. Ezért aztán vannak tökéletes, „igazi" haiku verseim, de akadnak ál-haikuk is. De nehogy azt gondold, hogy én csak kétsorosakat tudok írni!

– A megjelent köteted kétnyelvű. Oroszul írtad eredetileg ezeket a verseket vagy magyarul?

– Oroszul. Egyeseket közülük én magam fordítottam később magyarra, másokat a férjem. Többet olyan jeles költők, mint **Tandori Dezső** vagy **Veress Miklós**. De fontosnak tartottam, hogy a kötetem kétnyelvű legyen. Olyan olvasók is szeretik az eredeti szövegeket nézegetni, ízlelgetni, akik nem is tudnak (igazán) oroszul.

– Mit jelent számodra a „női mivoltod?" Miben másmilyen szerinted egy nő?

– Kezdeném azzal, hogy én férfi soha nem akartam volna lenni, eszembe se jutott ilyesmi. *Az emberekhez való viszonyom abszolút nőnemű!* Hogy mindez mit jelent? Először is: örülök neki, hogy úgy nézek ki, ahogy. Fantasztikusnak tartom, hogy természet adta lehetőségem gyereket szülni: számomra a szülés életem legcsodálatosabb pillanata volt. Erről az élményről nem tudtam verset írni, és beszélni se szoktam túl gyakran róla: szülés közben átéreztem a világ tagolódását, és én abszolút a kozmoszban éreztem magamat. Érdekes módon kevesen beszélnek a nők közül erről a katartikus érzésről... Úgy érzem, minden nőnek jár ez az érzés, nemcsak én kaptam ajándékba...

A gondolkodásomra is büszke vagyok, és nem hiszem azt, hogy a nők eleve másképp gondolkodnának, hiszen ugyanazokat a könyveket olvastuk, ugyanazokból szereztünk tudást. A módszer is ugyanaz, amivel ezt a tudást magamban feldolgoztam. Ami ugyanakkor kicsit más a férfiak gondolkodásához képest, az az, hogy *mi nők nemcsak a nagy struktúrákra, a nagy mozgásokra figyelünk,* hanem minden másra is, ami ezek mellett és mögött van. Az utóbbi időben, ahogy a történettudományi szakirodalmat figyelem, azt veszem észre, *mintha az új történelmi narratívák is egyre inkább női szemmel láttatnák a világot.*

Ha végiggondolom az életemet, a munkámat, az olvasmányaimat, és mindazt, ami velem folyamatosan történik, akkor *egy olyan életet látok magam előtt, amely ha nem is mindig harmonikus, de feltétlenül, és elfogadottan női lét.*

– Hogy bukkant rá Kurtág György a verseidre?

– A *Hungaroton*nak sok lemezborítót fordítottam a 70-es években, '75-ben Kurtág egész lemezét is, a *Bornemissza mondásait*. El voltam ragadtatva a szövegtől! Kurtág Gyuri viszont nagyon kellemetlen alkotótárs volt: mindenbe belekötött! Végül elegem lett, és azt mondtam neki: te csak ne oktass ki engem a szavak hangzásáról, elvégre én is írok, pontosan érzem a súlyukat... Felcsillant erre a Gyuri szeme, és azonnal el akarta olvasni a verseimet. Odaadtam neki a kéziratot, de hát az egész oroszul volt, akkor még nem fordítottuk le a verseimet magyarra. Elvitte azért magával a paksamétát, és egyszer csak hallom, hogy Gyuri oroszul tanul... Meg is tanult.

– A te verseid kedvéért megtanult oroszul???

– Nemcsak az én verseim kedvéért. Meg akarta zenésíteni őket, és *a zene kedvéért* tudnia kellett, mi hogyan hangzik...Gyuri fantasztikus ember! A vele való találkozás életem alapélménye. A munkakapcsolatunk is nagyon fontos volt nekem, de aligha találkoztam életemben még egy olyan emberrel, akinek a személyisége ennyire lenyűgöző lett volna. Fantasztikus dolgokat tud belőlem is kihozni, olyasmit, ami örökre bennem rekedt volna, ha ő nem tartja fontosnak előbányászni. Ma már nem dolgozunk együtt, de mindez, amit neki köszönhetek, megmaradt nekem. Ez egyfajta *Pygmalyon*-történetnek is felfogható... Nemcsak létrehozott valamit, de még életet is lehelt bele. Gyurit mostanában másfele vezeti az útja, de biztos vagyok benne, hogy még találkozunk.

– Kihez tartoznak ma inkább ezek a megzenésített, és a zene nyelvén nemzetközivé vált versek? Hozzád vagy Kurtághoz?

– A zene lehetőségei sokkal nagyobbak, mint a versé, ráadásul a Kurtág-zene fantasztikus! Különös érzés, hogy számomra idegen énekesnők interpretálják azt a verset, amit én valaha megírtam, és Gyuri megzenésített. Ez már egy önálló produkció. Néha, amikor bekapcsolom a rádiót, és éppen valamelyik megzenésített versemet adják a világ egy távoli koncertpódiumáról, már-már nem is hiszem el, hogy közöm van hozzá. Egyszer beszélgettünk erről Kurtággal is: fura dolog ez, hogy én megírtam a magamét, ő is megírta a magáét, most meg a mű, egészen függetlenül tőlünk, éli a maga életét, szerteszét a világban. *Ezek már nem az én verseim, ez már nem én vagyok...*

Dzserba, te csodás

A budapesti „kapualjtúrsz" vállalkozások idei kínálatában is előkelő helyen szerepel Tunézia. A szinte dömpingáron kínált egy-kéthetes utak lábon elkelnek, és olyan tömegben özönlenek a napsütésre vágyakozó magyarok a téli álomban szunyókáló afrikai országba, hogy hamarosan létrejöhet a Budapest–Tunisz-tengely.

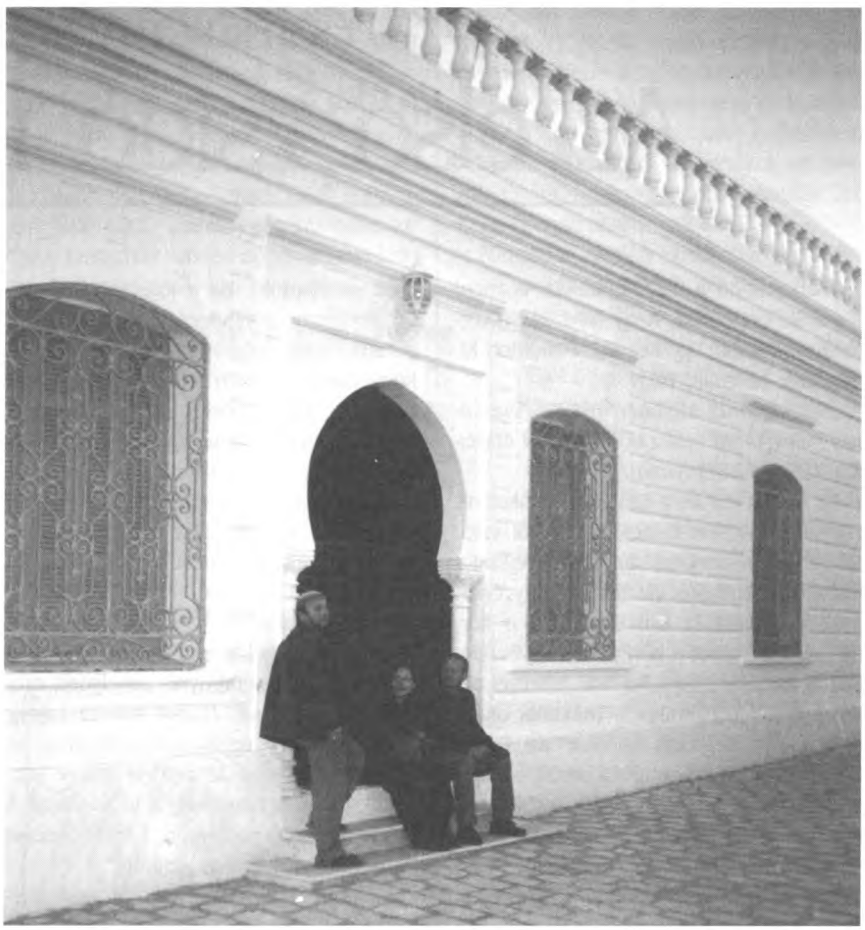
A tunéziai látványosságok teljes felsorolásától eltekintünk, mégis van, amiről – úgy érezzük – bővebben kell szólnunk. Ez pedig *Dzserba*. A kis sziget Tunézia keleti partjánál található, és maximális átmérője nem több 25 kilométernél, hírét annak köszönheti, hogy itt él a *zsidó diaszpóra egyik legrégibb közössége.*

A legenda szerint az első Szentély (i. e. 586.) pusztulása után menekültek ide az első zsidók, egyes történészek szerint lehet, hogy „csak" a második Szentély lerombolásakor (i. sz. 70.). Az viszont tény, hogy Dzserba világhírű zsinagógájában őrzik a földkerekség egyik legrégibb Tóratekercsét. A *„La Ghriba"* zsinagóga históriája: a hagyomány szerint egy kő hullott az égből megjelölve az építés helyét, majd az építkezést titokzatos szűz megjelenése segítette, akiről hálából elnevezték a zsinagógát.

Bár Dzserbát nagy ívben elkerüli a világpolitika, a közelmúltban egy szomorú esemény miatt mégis szerepelt a nemzetközi hírekben. 2002. április 11-én robbanás történt az ősi zsinagógában, tizenegy német, három tunéziai, egy francia-tunéziai és egy francia állampolgár meghalt, és legkevesebb húsz ember

megsérült. A helyi hivatalos beszámolók szerint a robbanást a zsinagóga falának véletlenül nekiütköző gázszállító kamion okozta. A tunéziai hatóságok kezdetben balesetnek minősítették az eseményt, de a német belügyminisztérium – bizonyítékokra hivatkozva – egyértelműen terrorista merényletnek nyilvánította a zsinagógánál történteket. (Nem volt nehéz meggyőződnünk arról, hogy turistabuszok nem járhattak „véletlenül" a zsinagóga közelében, ugyanis az épület egy zsákutca legtávolabbi pontján, a domboldalon található. A merénylet hangulatának ma már nyoma sincs, csak a megerősített biztonsági őrség, és a bejáratnál elhelyezett stratégiai virágtartók jelzik, hogy errefelé is megváltozott a világ.

Mire minden utunkba eső látványosságot megtekintünk, majd átkompolunk a szigetre, a zsinagóga bezár. Az ott posztoló zsandár nem tehet ugyan semmit, de elárulja, hogy a kulcs a hitközségen van, ha be szeretnénk menni, talán ők segíthetnek. Igen ám, de hogyan lehet megtalálni a hitközséget egy olyan városkában, ahol a főúton kívül csak kis sikátorok vannak, az átriumos, de kifelé teljesen zárt fehér kockáknak tűnő házak között? Mint később kiderül, segít a hagyományos találékonyság: *ahol mezüze van, ott zsidó is van.* És lőn... A mezüzés, világoskék ajtó mögül előbújó termetes asszonyság elvezet minket egy másik ajtóhoz, amit csak a mezüze különböztet meg a többi hasonlótól. Belépve, egy kis zsinagógában találjuk magunkat, ahol a helyi férfierők épp az esti ima végén tartanak. Az ima végeztével egy sarokban ülő, szőnyegbe burkolt idős emberről kiderül, hogy ő a rabbi. A vegyes, „bibliai" és indoeurópai nyelvű fraternizálás megható pillanatai után meghívnak minket egy kávéra az egyik, a zsinagógától nem túl messze lévő házba. A ház szerény életvitelről tanúskodik, a szobák tiszták, nem túl tágasak, és minden van bennük, ami a káeurópai agy szerint nélkülözhetetlen egy háztartásban. A belső átrium sarokrésze egy igazi szukkóti sátor. Amíg fő a kávé és sül a pita, az általános dzserbai társadalmi és politikai helyzet aktuális kérdéseit vitatjuk meg. A hosszas búcsúzkodáskor előkerülnek a családi fényképek is, a nagylány nemrégiben ment férjhez. Választottjával már Párizsban él, a fényképalbumban a hagyományos henna-szertartás és a „habcsókos" párizsi esküvő képei keverednek. A szigeten fogynak a

A dzserbai zsinagóga

A hitközség elöljárója

zsidó fiatalok, sokan választják inkább a dzserbai diaszpóra közösségeit a francia fővárosban vagy Izraelben.

Vendéglátónk hirtelen jött ötlettel *Houmt Souk-ba* invitál minket, ahol a helyi *zsidó általános iskola* is működik. Tízperces autós poroszkálás után megérkezünk az angyali zsidó negyedbe, ahol kicsiny, héber feliratú üzletek sorjáznak egymás után. A földszintes kockaépületek semmiben sem különböznek az itteni házaktól, csak a feliratok tanúskodnak arról, hol is vagyunk tulajdonképpen. Az iskola belső udvarán kipás nebulók szaladgálnak felszabadultan az esti ima után, akár Erecben is lehetnénk. Érkezésünkre alábbhagy a rohangálhatnék, néhányan leesett állal bámulnak minket, majd folytatják a rohangálást és egymás ütlegelését. A kissé enervált tanerő megmutatja az iskolai zsinagógát is – tiszta *Cfat*... Keressük, a nők számára elkülönített részt. Kiderül, hogy errefelé a nők nem látogatják rendszeresen zsinagógákat, inkább valakinél összegyűlnek és úgy imádkoznak. A iskolai könyvtár igazán impozáns, nemzetközi adakozás is segített a kötetek összegyűjtésében. Már este háromnegyed kilenc van, amikor búcsút veszünk vendéglátóinktól, a gyerekektől, a kóser pitástól, egyszóval Dzserbától. Még kétszáz kilométer vár ránk.

A *„La Ghriba"* zsinagógát viszont nem néztük meg. Majd legközelebb.

D. G.– F. E.– P. K.– T. ZS.

ESZTER KÖNYVE

Az első zsidó regény

És Seherezádé a 127. éjszakán is megkapta az engedélyt, hogy folytassa a történetét, s ekkor így kezdte: Ó boldog király, úgy beszélik, hogy ...

„...Ahasvérus idejében (ez az Ahasvérus volt az, aki uralkodott Indiától Etiópiáig 127 tartományban)..."

Az idézőjelek közé tett rész az általunk Purimkor olvasott Eszter könyvéből való. De a teljes mondat az Ezeregyéjszaka meséiben található. Az Eszter könyvének nyitó mondatát ki kell emelnünk a környezetéből – azaz a környezete egyik feléből, a zsidó, vallásos feléből, amellyel akkor találkozunk, amikor a Tanachot olvassuk a zsinagógában, amikor az Eszter könyve megbújik a többi szent szöveg között. Ha az Ezeregyéjszaka meséit egy kávé- és karamell-illatú presszóban olvassuk, akkor előbukkan a szövegkörnyezet másik, nem zsidó, világi fele is. Képzeljük el magunkban a nagyvezír leányát, Seherezádét, aki feleségül ment a szeszélyes, kegyetlen királyhoz csak azért, hogy megmentse a királyság leányait, amint belekezd Ahasvérus és a gyilkos Hámán történetébe. Mind Eszter, mind Seherezádé története nyilvánvalóan Perzsiában játszódik, ugyanazokon a hagyományokon alapul, ugyanolyanok a szereplői és ugyanolyan motívumokkal van teleszőve.

Ekkor jövünk rá, hogy Eszter könyve talán az első regény, amely a zsidó diaszpóra gazdag fantáziavilágában született, és talán a világi zsidó irodalom első csírája. Eszter könyvét egy nem zsidó kultúrkörben élő zsidó írta egy olyan helyzetről, amelyben a zsidóknak mind a kultúrája, mind a fizikai léte veszélyben forgott. A szerző büszke a saját zsidóságára, de az sem áll távol tőle, hogy ha fizikai léte kockán forog, eltitkolja származását. A könyv beleillik a környező nem zsidó kultúra ízlésvilágába, olyannyira, hogy már-már annak a paródiájának hat. Ugyanakkor teljességgel zsidó alkotás annak ellenére, hogy második részében a judaizmussal szemben játékos, sőt szatirikus hangot üt meg. Eszter könyve két világot ölel fel: a zsidó világot, amelynek a fő képviselői Eszter és Mordecháj, és a pogány világot, amelyből a két főszereplő neve vétetett (Istár és Marduk). Ha a legújabb kori zsidó irodalom gyöngyszemeit jobban megnézzük, ezek nem mások, mint Eszter könyvének modern tükörképei (**Iszak Babel** rövid történetei, **I. B. Singer** *A Moszkat család* című műve, vagy **Saul Bellow** nagylélegzetű regénye, a *Herzog*).

Könyvtáraink polcain nemigen vannak a perzsa királyokról szóló regények, de az Ezeregyéjszaka meséiben számos leírást találunk életükről – bár erősen iszlamizált változatban. Már 1000 éve előtti arab szövegekben találunk utalást a híres mesegyűjteményre, amelynek eredeti perzsa címe *Hazar Afsana* („ezer mese") volt. Az egyik arab szövegben az is szerepel, hogy az eredeti könyv központi alakja Seherezádé, a vezír lánya. A név egyébként nem arab, hanem perzsa és jelentése a „város szülötte".

Mindebből világos, hogy az arab mesegyűjtemény elődje az iszlám előtti perzsa kultúra, és magja a Sahriar királyról szóló perzsa legenda. A legenda szerint amikor a király rájön, hogy a felesége hűtlen lett hozzá, kivégezteti, majd minden éjjel újabb szüzet vesz feleségül, elveszi a lányságát, reggel pedig őt is kivégezteti, így biztosítván, hogy a felesége soha többé nem lehet hűtlen hozzá és megmutatván, hogy ki az igazi úr a családban, a férfi, vagy a nő. Ekkor jelenik meg a színen a miniszterelnöke bölcs leánya, Seherezádé, aki önként vállalja, hogy feleségül megy a királyhoz. Mielőtt a nap felkel, mesébe kezd, de a mese olyan érdekes, hogy a király – jó szokásával ellentétben – nem végezteti ki, hanem ad még egy nap haladékot, hogy a következő éjjel meghallhassa a mese végét. És így megy tovább Ezeregyéjszakán át és közben Seherezádé három fiúval ajándékozza meg a férjét. Ekkor a király megenyhül és visszavonja a halálos ítéletet, apósának értékes köpenyt adományoz, majd 30 napos böjtöt hirdettet ki a királyságban és ajándékokat szórat a szegények közé. Tehát mégis a nő győz, nem a férfi, bár az utóbbi is jól jár.

Az ezer mese közül számos szól királyokról, gonosz és jóságos miniszterekről, hercegekről és hercegnőkről, akiket távoli országokba száműznek, majd fantasztikus kalandok után visszaemelnek a hatalomba. A történetek egy része biztosan perzsa eredetű, de az arab mesemondók ugyanazt tették az általunk örökölt irodalommal, mint amit minden más jó író tesz szerte a világon: félreértelmezi a szöveget, átszövi a saját elemeivel és szemérmetlenül átdolgozza azt.

Jó példa erre Eszter könyve, amely 2300-2400 éves lehet, azaz legalább ezer évvel régibb, mint az első arab utalások Seherezádéra. A történet egy perzsa uralkodóról szól, aki egy lakomán felszólítja a feleségét, hogy táncoljon a vendégeknek. Az asszony erre nem hajlandó, mire az uralkodó eltaszítja maga mellől, mondván, hogy a birodalom asszonyai soha többé „ne kezeljék férjeiket megvetéssel".

Majd az uralkodó emberei minden szüzet összegyűjtenek a birodalomban, akik közül az uralkodó szabadon válogat, és minden éjjel egyet kipróbál. A kiválasztott új feleség az árva Eszter, aki egy júdeai száműzött család sarja, unokabátyja és gyámja, Mordecháj pedig Kis házából való, ahonnan Saul király is származik. Ebből kiderül, hogy Eszter és Mordecháj ereiben királyi vér csörgedezik, és száműzték őket egy távoli országba. A gonosz miniszter cselszövése nem annyira a nők, hanem inkább egy olyan törzs ellen irányul, amelyből az asszony származik. Eszter kockára teszi az életét, nem meséket mond, hanem böjtöket és lakomákat rendez és túljár a cselszövő eszén. Unokabátyja lesz a főminiszter és „kiméne a király elől kék bíbor és fehér királyi ruhában, és nagy arany koronával, és bíborbársony palástban" (Eszter 8:15). A zsidók ünnepelnek, ajándékokat szórnak a szegények közé és ígéretet tesznek arra, hogy minden évben lakomát rendeznek és elmesélik a történetet, hogy a nagy győzelem ne merüljön el a feledés homályában.

Eszter története nem pontosan Seherezádéé, de azért elég nyilvánvaló, hogy szerzőik ugyanabból a kútból merítettek. Eszter könyve kissé közelebb áll a paródiához, például amikor Hámán besétál a

király hálószobájába azzal a kéréssel, hogy ugyan végeztessék már ki Mordechájt, pont akkor, amikor Ahasvérus azon töri a fejét, hogy miként jutalmazhatná meg a zsidót. A zsidó szerző talán viccet csinált a perzsa hagyományok által kínált elemekből, amely elemek tetszettek ugyan neki, de nem keltették azt a kötelező tiszteletet benne, mint egy perzsában keltettek volna. Hiszen bár perzsa neveltetést kapott, mégis csak egy száműzött zsidó volt egy számára olyan országban, ahol akarata ellenére élnie kellett.

Ugyanakkor a szerző a zsidó szent szövegeket sem kezeli nagy tisztelettel. A midrásban (Breisit Rabba) az áll, hogy Ahasvérus tartományainak száma azért 127, mert a Tóra szerint „Vala pedig Sárának élete 127 esztendő" (Gen. 23:1). Az utalás azért releváns, mert Sárának is volt férfi védelmezője, Ábrahám, aki egy nem zsidó királynak ajánlotta fel az asszonyt – és a midrás pajzán módon azt sugalmazza ezzel, hogy Sára a fáraó palotájában töltött éjszakákat esetleg mással is tölthette, mint amit utólag bevallott. A győzelmes Mordecháj nem egy diadalmas királyi házból, Dávid házából származik, ahogy illene, hanem a bukott Sauléból. Mordecháj legyőzi Hámánt, aki Agag házából származik – Agag az az amálekita király volt, akit Saul az isteni parancs ellenére sem volt képes megölni. A király ellöki magától Vástit, „hogy az ő királyságát másnak adja, aki jobb nála". A Tóra egy másik versében (I Sám. 15:28) hasonló szavakat olvashatunk, csak most Saul királlyal kapcsolatosan: „Elszakítá tőled az Úr a mai napon Izrael királyságát és adja azt felebarátodnak, aki jobb nálad." Eszter tehát visszakapja azt, amit a nagypapája az engedetlensége miatt elveszített. Eszter könyvét akár kommentárként is olvashatnánk, csakhogy ez a kommentár aláássa Sára és Ábrahám szentségét, megrendíti Dávid király dinasztiáját és gyengíti a férfiuralom elvét. Abszolút korszerű abban, hogy hagyományt idéz abból a célból, hogy ellentmondjon annak.

A zsidó bölcselők kétezer éve próbálják magyarázni Eszter könyvét. Nehéz a dolguk, hiszen világi és nem vallásos iratról van szó. A midrás is bajban van, mert Eszter könyve egy szóval sem említi Istent. A Talmud szerint (Megilla traktátus) Vásti zsidó szolgálókat rendelt maga mellé, meztelenre vetkőztette és szombaton is dolgoztatta őket. Muszáj Vástit gonosznak ábrázolni, hiszen szegény csak azt tette, amit más rendes nőnek tennie kell:

visszautasította, hogy férje utasítására mutogassa magát idegen férfiak előtt. A rabbinikus szövegek szerint Mordecháj azért nem volt hajlandó meghajolni Hámán előtt, mert a főtisztviselő ruhájáról egy pogány istenség képmása lógott alá. Pedig abban az időben a kötelező tiszteletadás mellőzése főbenjáró vétségnek számított. Eszter a Talmud szerint (Szanhedrin traktátus) a királyi hálószobában *qarqa olam* volt, azaz olyan rideg, mint a szántás alá vont föld. Így próbálják felmenteni a nyilvánvaló bűn alól, hogy összefeküdt egy nem zsidóval, ráadásul önként. Az a tény, hogy ehhez Mordecháj is asszisztált, még felháborítóbb és még nehezebben magyarázható ki.

Mordecháj célja egy igazságosabb világ ugyan, de nagyon sok a hibája. Hangoskodik, megszegi a szexuális szabályokat, túl büszke (nem hajol meg Hámán előtt), fél az orgyilkosoktól, s mindezek tetejébe ártatlan unokahúgát benevezi egy szépségversenybe és minden eszközt megragad annak érdekében, hogy az győzzön is. De amikor ez sikerül, Eszter pozícióját arra használja fel, hogy megmentse a zsidókat.

Mindezek alapján Mordecháj aligha hasonlít a bibliai hősökre. Nézzük meg inkább a kortárs kanadai író, **Mordecai Richler** egyik főszereplőjét, Solomon Gurskyt, aki először lepénzeli a hatóságokat, hogy szeszt csempészhessen a határon át, majd később ugyanígy le akarja pénzelni őket, csak most azért, hogy zsidókat menekíthessen ki a náci Európából. Az író, akinek realizmusa enyhén misztikus jelleget ölt, szinte minden lapon a zsidó hagyományok morzsáit hinti az olvasó elé, mesterien kommentálva ugyanazt az eseményt több nézőpontból, miközben a mese szálait kibogozhatatlanul összegabalyítja. Mintha azt szeretné bebizonyítani, hogy egy orosz bevándorló fia a posztmodern angol próza nagyobb mesterévé válhat, mint azok, akiknek már az ük-ükapjuk is angolul beszélt. De Mordecai posztmodern meséje nem képes felülmúlni Mordecháj ősi történetét. Főleg azért, mert a bibliai mese szerzője – ugyanúgy, mint az Ezeregyéjszakáé – feministább, mint Richler.

Mit tegyünk? Vágjuk ki a Tórából Eszter könyvét, a Purimot pedig hagyjuk ki a naptárból? Az ég szerelmére, ne! A judaizmus lényege nem a világból való kimenekülés, hanem a világ megszentelése. A vallás elég erős ahhoz, hogy kanonizáljon egy világi történetet és vállalja, hogy az a Tóra részeként jelenjen meg, ugyanúgy, ahogy júdeai akcentussal beszélő szereplők öltöznek fel perzsa udvaroncnak. A Purim azt is jelenti, hogy a zsidó világi irodalomnak azokban a termekben is megvan a maguk helye, ahol a judaizmus szent iratait tanulmányozzák. Ha más okot nem találunk, hát ez legyen az ok arra, hogy Purimkor még egy pohár bort töltsünk magunknak. Egészségünkre!

Gershom Gorenberg cikke nyomán

Rajki András

Minden kedves olvasónknak örömteli Purimot kívánunk!

Wuppertali anzix

Wuppertal mintegy kétszázezer fős település Észak Rajna Vesztfáliában, Németország legsűrűbben lakott tartományában, ahol városok tucatjai nőttek össze sokmilliós roppant agglomerátumokká. Az egykori ipari, ma már inkább egyetemi városban mintegy kétezer zsidó él – akiknek több mint kilencven százaléka a volt Szovjetunió utódállamaiból vándorolt be.

Wuppertal kétezer fős zsidóságából pontosan huszonnyolcat van módom megismerni, mikor szombat délelőtt tízkor testvéremmel betoppanunk a helyi zsinagógába. Különböző gombok megnyomogatása után, két biztonsági zsilipen áthaladva kerülünk a portás elé, aki kissé csodálkozva néz a szokatlan látogatókra.

– Önök zsidók? – kérdi erős orosz akcentussal. Igenlő válaszunkra az imaterem bejáratához kísér, lelkünkre kötve, hogy halkan menjünk be, és csendben üljünk le, mert az istentisztelet már elkezdődött. A színházi jegyszedőére emlékeztető intelem kissé szokatlan a pesti istentiszteletek örökösen nyüzsgő légköréhez szokott látogató számára, ám belépve minden világossá válik. A modern architektúrájú terem inkább színházra emlékeztet: a kényelmes zsöllyére hasonlító székek két félkörívben helyezkednek el a tóraszekrény előtt. A jobboldali körívben huszonöt férfi, a baloldaliban három nő ül. Mindenki teljes figyelemmel fordul a bimá felé, ahol a rabbi épp a Tórát olvassa. (Kissé elkéstünk: az előző napokban sehogyan sem sikerült kideríteni a kezdés időpontját.) Semmi otthonos locsogás, semmi meghitt nyüzsgés, semmi kellemes lazaság: a figyelem szinte teljes mértékben a színpadra... pardon: a bimára összpontosul. A rabbi előírásszerűen lejnol, a Tórához felszólított előírásszerűen olvassa föl az áldást (vastag orosz akcentussal), a rabbi előírásszerűen (láthatólag harédi milliőben tanult gesztusokkal) mondja rá a szokásos jókívánságokat. Mindjárt látható, hogy új, gyakorlatlan közösség ez, amely egyelőre minden energiáját arra fordítja, hogy szabályosan csinálja végig a rituálét. A Tórához felszólított, az emelvényről lelépvén, kivétel nélkül mindenkivel kezet fog – a legszabályszerűbben, imasálja egyik rojtját az ujjai köré tekerve. Mikor az olvasás végeztével felemelik a Tórát, mind a huszonöt férfi egyszerre mutat a magasba talisza egyik rojtjával – mint megannyi eminens diák az iskolapadban.

– Elnézést, hol tartunk? – kérdem az egyik előttem ülőt, felé mutatván az imakönyvet. – Nem tudom – ismeri be kis feszengés után, amiből mindjárt meglátszik, hogy élete eddigi hatvan évében nem volt éppen rendszeres templomjáró.

Az életük javát a Szovjetunióban leélt idős férfiak (szinte mindenki túl van már az ötvenen) a zsidó hagyományról aktív korukban semmit sem tanulhattak. Németországban viszont a közösség vallási alapon szerveződik. Munkát már nemigen találnak, az állam által fizetett szociális segélyből élnek – ez német mértékkel igen szerény, ám így is sokszorosa orosz, ukrán vagy épp kazahsztáni nyugdíjuknak. Mivel azonban a segély alapja a közösséghez tartozás, ezt jó demonstrálni – például a részvétellel az istentiszteleten. Itt amúgy is együtt lehetnek, a kiduson a finom ételek mellett egy kicsit beszélgethetnek az anyanyelvükön, addig sincsenek egyedül.

Már az asztalnál ülök a kiduson, velem szemben egy hatvan körüli férfi Leonyid Spiegel néven mutatkozik be. Hadmérnök-ezredes volt a Csendes-óce-

MEGEMLÉKEZÉSEK ILAN RAMON TISZTELETÉRE A 2003 februárjában szerencsétlenül járt Columbia űrrepülőgép izraeli utasának tragédiája mélyen megrázta az izraelieket. Ramont, akinek maradványait az amerikai Delaware államban találták meg, halála után tábornoki rangra emelik a vezérkari főnök előterjesztésére.

Ramon nem volt vallásos, de a világűrben megtartotta a hagyományos szertartásokat: kiddust csinált (az egész világ szeme láttára), és amikor az űrsikló Jeruzsálem fölött haladt el, a *S'má Jiszráél*-t recitálta.

Ramon haláláról a világ számos politikusa is megemlékezett. **George Bush** kijelentette: *„bátor izraeli tartózkodott az űrsikló fedélzetén"*. **Vlagyimir Putyin** orosz elnök *„kiváló embernek, a remény követének"* nevezte őt, míg **Joschka Fischer** német külügyminiszter azt mondta, hogy *„a német kormány átérzi az izraeli nép veszteségének nagyságát."*

Az izraeli Kirjat Mockin-ban iskolát neveznek el róla, a majdani új *Ben-Gurion repülőtér* főterminálja is a nevét viseli majd. Beer Shevában pedig, ahol Ramon felnőtt, utca, tér vagy intézetet viseli majd a nevét.

A legmegrázóbb mégis a faültetés története. Halála előtt nem sokkal, Ramon a következő üzenetet küldte: *„Felszólítok minden zsidót a Földön, hogy a következő évben ültessen egy fát Izraelben. Szeretném látni, hogy 13-14 millió új fát ültetnek el az országban, mire egy év eltelik."* A Zsidó Nemzeti Alap emberei 13 új fát már el is ültettek a Ben Semen-i erdőben, Ramon és a *Columbia* legénységének tiszteletére. Aki követni akarja példájukat, az a 800-542-TREE (8733) telefonszámon vagy a www.jnf.org honlapon kaphat tájékoztatást.

MEGGYALÁZTÁK A THESSZALONIKI HOLOCAUST-EMLÉKMŰVET Horogkereszteket fújtak az Észak-Görögország-i Szaloniki városában emelt Holocaust-emlékműre. A szaloniki zsidóság Görögország legnagyobb, gazdag és erős közössége volt – a náci megszállásig. **David Saltiel**, a helyi hitközség vezetője „szomorú incidensnek" nevezte a történteket. A helyi Holocaust-emlékművet 1997-ben adták át és azóta hasonló incidens már többször is előfordult.

án partján elterülő Habarovszkban. Egyik gyereke ott maradt, hiába hívja Németországba, nem akar jönni. A másik gyereke Amerikában él. ő maga Wuppertalba került a feleségével, ahol teljesen gyökértelenül, de anyagi biztonságban élnek. Mellette egy másik, hasonló korú férfi a Don-parti Rosztovból jött. Mikor a gyerekei felől kérdezem, könnyes lesz a szeme, maga elé néz, és nem szól semmit.

Az asztalnál mindenki oroszul beszél (a rabbi is), csak a kedvemért váltanak át néha tört németre. Lelkesen beszélnek Izraelről, ahol rokonaik, egykori barátaik, harcostársaik május 9-én, a Győzelem Napján szovjet katonai egyenruhájukban, rendjelekkel a mellükön tartottak felvonulást. Itt Németországban ilyesmiről persze szó sem lehet – az egyenruháikat nem is hozták magukkal, de a kitüntetéseiket igen. – Uraim, parancsoljanak még egy kis utánpótlást – szól a szakács ékes orosz nyelven, és az asztalra teszi az újabb étkeket, amit az idősek nagy odaadással fogyasztanak.

– Péntek este sokkal többen, százan is vannak a templomban – magyarázza a fiatal, harminc körüli rabbi választékos német nyelven, enyhe akcentussal. – Jom Kipurkor pedig tele van a terem – teszi hozzá. (Ez három-négyszáz embert jelenthet.)

Rabinowitz rabbi (nomen est omen) fiatal kora ellenére fordulatos életutat tudhat maga mögött: Moszkvában született, aztán Dániában élt, és miután az ortodoxia felé fordult, izraeli és amerikai jesivákban tanult. (Budapesten is töltött egy fél évet, ahol ideje javarészében a Kazinczy utcában gyarapította tudását. Ismeri a zsidó közösség kulcsfiguráit és ma is nosztalgiával emlegeti az életteli pesti zsidó közösségeket.) Az izraeli Bné Brak városában szerzett ultraortodox rabbi-oklevelet. A szekuláris világban felnőtt, kritikai gondolkodásba belenőtt fiatalembernek azonban nem sikerült véglegesen kikapcsolni világi műveltségét és gondolkodásmódját – idővel egyre kritikusabban kezdte szemlélni a harédi világot, és szimpatizálni kezdett a liberális amerikai zsidó irányzatokkal, amelyek megengedik a legkülönbözőbb eszmék (és gyakorlatok) együttélését.

Ezen hajlamait azonban Wuppertalban nem tudja kiélni. Az „Einheitsgemeinde" (egységes közösség), amely ritusát tekintve valahol a konzervatív és az ortodox irány között helyezkedik el, nem nyújt túl nagy ideológiai mozgásteret. A poszt-szovjet államokból érkezett, vallásilag többnyire képzetlen hívek, akik a beilleszkedés embert próbáló kihívásaival birkóznak, amúgy sem fogékonyak az ideológiai vitákra. Az Einheitsgemeinde létesítése a németországi zsidó vezetés hivatalos politikája: nem akarják, hogy az épp születőben lévő, új németországi zsidóság egymással marakodó ortodox, konzervatív vagy reform-irányultságú gyülekezetekre essen szét. A dicséretes szándék a gyakorlatban kissé gellert kap: a legkülönbözőbb helyekről érkezett rabbik mind a saját meggyőződésük szerint formálják a közösségi életet: az egyik ultra-ortodox, a másik inkább liberális felfogású. Így például Rabinowitz rabbi, akinek templomában nincs válaszfal a férfiak és nők padsora között, nem számíthat düsseldorfi kollégája jóindulatára – utóbbi ugyanis ultraortodox közegből érkezett. – Jobb esetben nem tartanak rabbinak, rosszabb esetben nem tartanak zsidónak – kommentálja szomorúan mosolyogva harédi kollégái hozzáállását.

Nincs is sok kapcsolata a környéken élő rabbikollégákkal: a fent említett düsseldorfi rabbival nem beszélnek egymással, de a hozzá hasonlóan gondolkodó duisburgi rabbival is csak ritkán érintkezik. Sokkal jobb és szorosabb a viszonya a katolikus és evangélikus lelkipásztorokkal, akik a német bűntudat folyományaként nagy súlyt helyeznek a zsidó–keresztény párbeszédre. Rendszeresek a közösen tartott holocaust-megemlékezések, de más ökumenikus rendezvényekre is gyakran kerül sor. Maga az újonnan épült kis zsinagóga is a templom tőszomszédságában áll: a barátság jegyében a katolikusok adták a telket az újonnan alakuló zsidó közösségnek. Tóraolvasáskor szépen behallatszik a harangszó.

G. J.

ZSINAGÓGÁRA BUKKANTAK MODIINBAN A perzsa időszakból fennmaradt, és e tekintetben egyedülálló zsinagóga maradványaira bukkantak az izraeli Modiin városában. Az útépítés során fölfedezett lelet arról tanúskodik, hogy a környéken létezett egy zsidó település, melyet az i.e. második században alapítottak, és a **Bar Kochba**-felkelésig bizonyíthatóan létezett.

ARABOK A ZSIDÓK MEGÉRTÉSÉÉRT Prominens és kevésbé prominens izraeli arabok egy csoportja elhatározta, hogy májusban ellátogat az auschwitzi koncentrációs táborba, hogy megértsék *„a zsidó félelem és fájdalom gyökereit"*. Az ötlet **Emil Shufani** pátertől, názáreti arab katolikus paptól származik, de a szervezők között találhatók ügyvédek és üzletemberek is. A szervezők azt remélik, hogy legalább 120 arab vesz részt a „nagy utazáson". Zsidókra is számítanak, de az utazás nem a zsidó részvételtől függ.

A csoport röpirata szerint: *„Tanulni akarunk erről a szenvedésről és a zsidó népre gyakorolt hatásáról, mivel azt eredményezte, hogy a másiktól való állandó félelemben élnek"*. Shufani atya már egy jó ideje úgy tartja, hogy a zsidók megértéséhez elengedhetetlen a Holocaust tanulmányozása, mely még azoknak a mindennapjait is befolyásolja, akik azt személy szerint nem élték át.

A tervezett út szimbolikus jelentőségét az érti meg igazán, aki tudja, hogy az arab világban ma igen népszerű a holocaust-tagadás, relativizálás és teljesen elfogadott az izraeliek összevetése a nácikkal.

IZRAELI BÍRÓI DÖNTÉS: ARAFAT FIZET A TERRORÉRT A *Tel-Aviv-i Kerületi Bíróság* úgy döntött, hogy **Jasszer Arafat** 52 millió sékellel tartozik az *Egged* busztársaságnak azokért a károkért, melyet a palesztin terror okozott. Az Egged azzal érvelt, hogy a terrortámadások a közvetlen fizikai károkon túl is óriási károkat okozott a cégnek, hiszen utasok tízezrei választottak más közlekedési formát, mivel nem mernek buszra szállni. Az Egged kérésére a bíróság zálogjogot helyezett a *Palesztin Hatóság* izraeli számláira, és Arafatot 100.000 sékel bírósági költség megfizetésére kötelezte.

Smuel Joszef Agnon

Mese a kecskéről

A mese egy öregemberről szól, akinek fájt a szíve. Elküldtek az orvosért, aki azt tanácsolta, hogy igyon kecsketejet. Elment hát az ember, vett egy fejőskecskét, és bevitte a házába. Nem telt bele sok idő, a kecske eltűnt. Kimentek, hogy megkeressék, de sehol sem találták. Nem volt sem az udvaron, sem a kertben, sem a sem a tanház tetején, sem a pataknál, sem a dombokon, sem a mezőkön. Napokig elmaradt, míg aztán végül magától visszatért, és a tőgye tele volt tejjel, aminek olyan íze volt, akár az Édenkertnek. Nem egyszer, többször is eltűnt a háztól. Mindig elmentek keresni, de sosem találták, amíg magától vissza nem jött, tőgyében a tejjel, mely édesebb volt, mint a méz és az íze olyan volt, mint az Édenkerté.

Egyszer az öregember így szólt a fiához:

– Fiam, nagyon szeretném tudni, hová megy a kecske és honnan hozza ezt a tejet, mely édes az ínyemnek és balzsam minden csontomnak.

– Van egy tervem. – mondta a fiú.

– Mi a terved? – kérdezte az öreg.

A fiú felkelt, hozott egy vég fonalat, és hozzákötözte a kecske farkához.

– Mit csinálsz, fiam? – kérdezte az öregember.

– Fonalat kötök a kecske farkához, és amikor majd érzem, hogy megrántja, tudni fogom, hogy indulni akar, megfogom a fonal másik végét, és követem majd az útját.

Az öregember bólintott és azt mondta:

– Ha a te szíved bölcs, az én szívem is örvendezni fog.

A fiú hozzákötötte a fonalat a kecske farkához és gondosan ügyelt rá. Amikor a kecske elindult, megfogta a fonal végét, és nem is eresztette meg, amíg már jó ideje mentek, és ő követte a kecskét. Végül egy barlanghoz értek. A kecske bement a barlangba, fiú meg utána, kezében a fonallal. Így mentek egy vagy két órán keresztül, vagy talán egy vagy két napig is. A kecske megcsóválta a farkát és mekegett, és a barlangnak vége lett.

Amikor kiértek a barlangból, a fiú magas hegyeket látott, völgyeket tele a legszebb gyümölcsökkel, és az élő víz forrását, ami a hegyekről folyt lefelé; mindenféle illatos szellő fújt. A kecske megkapaszkodott az egyik fa redős leveleiben és felmászott a tetejére. Karob gyümölcsök tele mézzel estek le a fáról, a kecske megette őket és ivott a kerti forrásból.

A fiú megállt és megkérdezte a vándorokat:

– Szólítalak titeket, jó emberek, mondjátok meg, hol vagyok és mi ennek a helynek a neve?

– Izráel földjén vagy, közel Cfáthoz. – felelték.

A fiú az égre emelte a szemét és azt mondta: – Áldott az Örökkévaló, áldott ő, aki elhozott engem Izráel földjére.

– Megcsókolta a földet és leült egy fa alá.

Így szólt: – Míg nappal van és az árnyékok elszöknek, itt ülök a dombon ez alatt a fa alatt. Aztán majd hazamegyek, és elhozom apámat és anyámat Izráel földjére.

Ahogy így üldögélt, és gyönyörködött Izráel följének szentségében, egy hangot hallott:

– Gyertek, köszöntsük a Szombat Királynőt!

És látott embereket, akik olyanok voltak, mint az angyalok, fehér sálakba csavarva, mirtusszal a kezükben, és minden házban sok gyertya égett. Rájött, hogy a Szombat estéje jön el a sötétedéssel, és ő már nem fog tudni visszafordulni. Kihúzott egy gyökeret és belemártotta cserzőgubacsba, amiből a Tóratekercsek írásához használatos tintát készítik. Vett egy darab papírt és írt egy levélkét az apjának:

„A Föld végeiről emelem fel szavam dalban, hogy elmondjam neked, békében érkeztem Izráel földjére. Itt ülök, közel Cfáthoz, a szent városhoz, és magamba szívom a szentségét. Ne kérdezd, hogy érkeztem ide, csak fogd erősen a fonalat, amit a kecske farkához kötöttem, és kövesd a kecskét, akkor biztonságos lesz az utad, és elérkezel Izráel földjére."

A fiú összetekerte a levelet és beletette a kecske fülébe. Azt mondta magában: Mikor hazaér apám házába, apám megveregeti majd a fejét, ő pedig megrázza majd a fülét és a levélke kiesik. Apám felveszi és elolvassa, megfogja a fonalat, és követi majd a kecskét Izráel földjére.

A kecske visszatért az öregemberhez, de nem rázta meg a fülét, és a levélke nem esett ki.

Amikor az öregember látta, hogy a kecske a fia nélkül jött, kezével a fejét verte, siránkozni és jajgatni kezdett.

– Fiam, fiam, merre vagy? Fiam, bárcsak én halnék meg helyetted, fiam, fiam!

Ment és siratta, gyászolta a fiát, mert ezt gondolta: Egy gonosz vadállat felfalta a fiamat, biztosan darabokra szaggatta!

És nem lehetett megvigasztalni.

– A fiamat gyászolva fogok a sírba szállni! – így siránkozott.

Amikor csak meglátta a kecskét, azt mondta:

– Jaj annak az apának, aki elzavarta a fiát, és jaj neked, aki kiűzted őt a világból!

Az öregember nem tudott megnyugodni, míg el nem küldött a sakterért, hogy vágja le a kecskét. A sakter eljött és levágta a kecskét. Ahogy nyúzták, kiesett a levélke a füléből. Az öregember felvette a földről, és azt mondta:

– A fiam keze írása!

Mikor elolvasta, mit írt a fia, kezével a fejét verte, és kiáltott:

– Oy-oy! Jaj annak, aki elvesztegeti a saját jószerencséjét, és jaj annak, aki rosszal fizet a jóért!

Napokig gyászolta a kecskét, és nem lehetett megvígasztalni; azt mondta:

– Jaj nekem, mert felmehettem volna Izráel földjére, és most szenvedhetem végig a napjaimat ebben a száműzetésben!

Azóta a barlang szája már el van rejtve a szem elől, nincs többé rövid út. És az a fiú, ha nem halt még meg, gyümölcsöt hoz öreg korára, tele életerővel, nyugalomban és békességben az Élet Földjén.

Kovács Ildikó fordítása

Smuel Joszef Agnon

„Áldott legyen Ő, aki jót tesz"

Az 1966-os irodalmi Nobel díj átvételekor mondott beszéd

Bölcseink mondták, emlékük legyen áldott, hogy nem szabad semmilyen örömöt áldásmondás nélkül élveznünk. Bármilyen étel, ital elfogyasztása előtt és után áldást kell mondanunk. Ha kellemes illatú füvek és fűszerek, jó gyümölcsök illatát érezzük, áldást mondunk az örömre. Ez vonatkozik a látványbeli örömökre is: amikor meglátjuk a Napot a csillagrendszerben Niszán hónapban, vagy az elsőnek kivirágzó fákat tavasszal, vagy bármilyen más szép, életerős fát, áldást mondunk. A fül által felfogott örömökre is ez vonatkozik. Önökön keresztül, drága Uraim, az egyik hallással kapcsolatos áldás jött el hozzám.

Akkor történt, mikor a svéd ügyvivő eljött és elhozta nekem a hírt, hogy a Svéd Akadémia nekem ítélte a Nobel Díjat. Ekkor elmondtam azt az áldást, melyet az ember magára vagy másra vonatkozó jó hír hallatán mond: Áldott legyen Ő, aki jó, és jót tesz. „Aki jó" – ez itt azt jelentette, hogy a Jóisten az illusztris Akadémia bölcseinek szívébe helyezte, hogy egy olyan írónak ítéljék a nagyrabecsült Díjat, aki a szent nyelven ír; „jót tesz," – annyiban, hogy engem részesített előnyben, és kiválasztatott velük. Most, hogy ilyen messzire eljöttem, elmondom az uralkodó láttán mondandó áldást: „Áldott vagy Te, Örök Istenünk, Világ Ura, ki a halandó embernek részt adott dicsőségéből". Magukra, az Akadémia kiváló bölcseire pedig az előírt áldást mondom: „Áldott vagy Te, Mindenható, Istenünk, a Világ Királya, aki bölcsességéből részt adott az embernek."

A Talmudban áll (Szanhedrin traktátus 23a): „Jeruzsálemben a kiemelkedő férfiak nem ültek le enni egy társaságba, amíg nem tudták, kik lesznek a társaik" – így én is elmondom most maguknak, ki vagyok, kivel ültek ma le egy asztalhoz.

A történelmi katasztrófa folytán, melynek során a római Titusz elpusztította Jeruzsálemet és száműzte Izraelt a földjéről, én a száműzetés egyik városában születtem. Ennek ellenére mindig úgy tekintettem magamra, mint aki Jeruzsálemben született. Egy álomban, egy éjszakai látomásban láttam magam levita testvéreimmel a Szentélyben, Dávid, Izrael királyának énekeit énekelve, melyeknek dallamát nem hallotta soha senki azóta a nap óta, mikor lerombolták a városunkat, és a nép száműzetésbe vonult. Gyanítom, hogy a Zene szentélyét vigyázó angyalok attól tartva, hogy majd ébren is éneklem azt, amit álmomban, elfelejttették velem nappalra, amit éjjel énekeltem, mert ha népem fiai, testvéreim hallanák, nem tudnák elviselni a gyászt az elvesztett boldogság felett. Vigasztalásul azért, hogy nem énekelhetek a hangommal, írásban komponáltatnak velem dalokat az angyalok.

Lévi törzséhez tartozom, elődeim és én vagyunk a szolgálók, akik a Szentélyben szolgáltak; az apám családjában élő hagyomány szerint Sámuel próféta ágából származunk, akinek nevét viselem.

Ötévesen írtam első dalomat, apám iránti vágyakozásból – aki, áldott legyen az emléke – üzleti úton volt. Eltelített a

vágyakozás iránta, és írtam egy dalt, és aztán még sokat, de semmi nem maradt belőlük. Az első világháborúban leégett apám háza, ahol egy szoba tele volt az írásaimmal, leégett az a szoba is. A fiatal iparosok, szabók, és cipészek akik munka közben énekelték a dalaimat, meghaltak az első világháborúban, akik pedig nem a háborúban, azokat élve temették el a nővéreikkel együtt a saját maguk által ásott gödörbe, ahogy az ellenség parancsolta, legtöbbjüket pedig Auschwitz krematóriumaiban égették el nővéreikkel együtt, akik szépségükkel díszei voltak a városnak, és édes hangjukon az én dalaimat énekelték.

Akárcsak a dalaimnak és éneklőiknek, a későbbi könyveimnek is hamu lett a sorsuk. Mind fellángolt a mennyekig, és elégett a tűzben, ami az otthonomban, Bad Homburgban tört ki, mialatt én betegen a kórházban feküdtem. Az elégett könyvek között volt egy hétszáz oldalas nagyregény is, melynek első részét a kiadó éppen megjelentetni készült. Ezzel az *Örök élet* című regénnyel együtt elégett minden, amit azóta írtam, hogy száműzettem Izrael földjéről, egy **Martin Buber**rel írt könyv is, és négyezer héber könyv, melyeknek legtöbbjét elődeimtől örököltem, néhányat pedig a napi kenyérrevalóból vettem.

Azt mondtam, „azóta, hogy száműzettem Izrael földjéről," de azt még nem meséltem el, hogy laktam Izrael földjén. Erről fogok most beszélni.

Tizenkilenc és fél évesen elmentem Izrael országába, hogy műveljem a földjét és a két kezem munkájából éljek. Mivel nem találtam munkát, máshol kerestem megélhetést. A *Hovevéj Cion Társaság* és a *Palesztína Bizottság* titkára lettem, mely afféle parlament-kezdemény volt; ezen kívül az önkéntes zsidó magiszteri bíróság első titkára is lettem. Ezeken a posztokon keresztül kiváltságom lett megismerni majdnem minden zsidót, akiket pedig nem a munkámon keresztül, azokat a szeretetemen és a testvéreimet megismerni vágyáson keresztül ismertem meg. Majdnem bizonyos, hogy azokban az években nem volt olyan férfi, vagy nő, vagy gyermek Izrael országában, akit ne ismertem volna.

Miután mindenem elégett, Isten megadta a bölcsességet, hogy visszatérjek Jeruzsálembe. Visszatértem Jeruzsálembe, és Jeruzsálemnek köszönhetően írtam meg mindazt, amit Isten a szívembe és a tollamba adott. Írtam egy könyvet a Tóraadásról is, egyet a Félelmetes napokról, egyet pedig Izrael könyveiről, attól a naptól kezdve, hogy Izrael megkapta a Tórát.

Mióta visszatértem Izrael országába, csak kétszer léptem át újból a határt: egyszer a könyveim nyomtatásához kapcsolódóan a néhai **Zalman Schocken**hez, egyszer pedig Svédországba és Norvégiába utaztam. Nagy költőik szeretetet és csodálatot ébresztettek az országuk iránt, és eldöntöttem, hogy elmegyek meglátogatni őket. Most eljöttem harmadjára is, Akadémia bölcsei, hogy a maguk áldását vegyem.

Mialatt Jeruzsálemben éltem, írtam regényeket és novellákat. Néhány megjelent, a legtöbbet még kéziratként őrzöm.

Említettem, hogy az első dalaim az apám utáni vágyakozásból születtek. A tanulmányaim kezdetei is hozzá és a városunk dájenjéhez kötődnek. Előttük is volt már három magántanárom, egymás után, hároméves koromtól nyolc és fél éves koromig.

Kik voltak irodalmi és költészeti mentoraim? Eltérnek a vélemények. Némelyek olyan írók hatását látják a könyveimen, akiknek a nevét tudatlanságomban nem is hallottam, mások olyan költők hatását látják, akiknek hallottam ugyan a nevét, de írásaikat nem olvastam. Mi az én véleményem? Ki táplált engem? Nem minden ember emlékszik a tehén nevére, aminek a teje táplálta. Nem akarom azonban magukat teljes bizonytalanságban hagyni, megpróbálom tisztázni, kitől kaptam, amit kaptam.

Mindenek előtt ott vannak a Szent Iratok, melyekből megtanultam, hogyan kell egymáshoz kötni a betűket. Ott van a Misna és a Talmud, a midrások és Rási tórai kommentárja. Ezek után jöttek a Poszkim – a talmudi törvény későbbi magyarázói – és szent költőink és középkori bölcseink, **Mózes** rabbi, **Majmón** fia vezetésével, akit **Majmonidész**nek ismernek, emlékezete legyen áldott.

Amikor először kötöttem más betűket egymáshoz, mint hébert, elolvastam minden német könyvet, ami az utamba akadt, és ezekből a lelkem természete szerint természetesen sokat kaptam. Az idő rövidsége miatt nem fogok neveket említeni vagy bibliográfiát sorolni. Miért soroltam hát el a zsidó könyveket? Azért, mert azok adták az alapokat. A szívem azt súgja, hogy miattuk tisztelnek meg a Nobel díjjal.

Minden ember, férfi, nő, és gyermek, zsidó és nem-zsidó, akivel csak találkoztam, hatott rám. Az emberek beszéde és a történeteik belevésődtek a szívembe, és néhányukat megírta a tollam. A természet szépségeivel is így volt: a Holttengert minden reggel láttam napkeltekor a házam tetejéről; az Arnon patakban fürödtem; éjjeleket töltöttem a Siratófalnál kegyes, istenfélő férfiakkal. A Falnál, melyet Ő adott nekünk, és a városban, ahol az Ő neve lakik, ezek az éjjelek megláttatták velem a Szent országát.

A háziállatokat is meg kell említenem, és a vadakat és madarakat, melyektől tanultam. Jób mondta nagyon régen: „Ki tanít többre, mind a föld állatai, és tesz bölcsebbé az égi madaraknál?" (Jób 35, 11) Egy részét annak, amit tőlük tanultam, beleírtam a könyveimbe, de félek, hogy nem tanultam annyit, amennyit kellett volna. Amikor hallom, hogy egy kutya ugat, egy madár csiripel, vagy egy kakas kukorékol, nem tudom, hogy vajon köszönetet mondanak-e azért, amit elmondtam nekik, vagy számadásra hívnak.

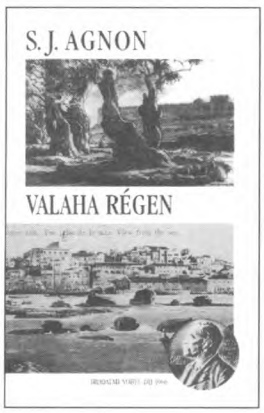
Mielőtt befejezném, még hadd mondjak el egyvalamit. Ha túlságosan dicsértem magam, a maguk kedvéért tettem, hogy igazoljam, joggal esett rám a választásuk. A magam szemével nem látom magam ilyennek. Soha életemben nem felejtettem el azt a zsoltárt, melyben Dávid így szól: „Uram, nem fuvalkodik fel a szívem, nem kevély a tekintetem. Nem törekszem arra, ami túl nagy és elérhetetlen nekem." (Zsolt. 131, 1) Ha valamire büszke vagyok, akkor az az, hogy megadatott nekem, hogy abban az országban lakjam, melyet Isten ígért az őseinknek, ahogy meg van írva: „Abban az országban laknak majd, amelyet szolgámnak, Jákóbnak adtam, amelyben őseitek is laktak. Ott laknak ők, fiaik és unokáik örökre, és szolgám, Dávid lesz a fejedelmük örökre." (Ezékiel 37, 25)

Végül szeretnék elmondani egy rövid imát: Ő, aki bölcsességet ad a bölcsnek és menekvést a királyoknak, növelje meg az Önök bölcsességét minden mértéken felül, és emelje fel az uralkodójukat. Az ő napjaiban és a mieinkben, szabaduljon meg **Jehuda** és Izrael lakjon biztonságban. Jöjjön el a Megváltó Cionba, teljen meg a Föld a tudással és örök vígassággal azoknak, akik benne laknak, és legyenek békességben. Legyen ez Isten akarata. Ámen.

Kovács Ildikó fordítása

Agnon ürügyén

(S. J. Agnon: Valaha régen, regény, fordította: Ács Gábor, Bábel Kiadó 2001, 640 oldal, 3600 Ft)

Shmuel Josef Agnon neve eddig szinte teljesen ismeretlenül csengett a hazai olvasók körében, noha a legendás *Javne könyvek* jó szemű szerkesztőinek köszönhetően már a háború előtt számos elbeszélése volt olvasható magyarul. Hiánypótlásnak tekinthetjük hát *Valaha régen* című regényének megjelentetését (gyönyörű külső, gazdag jegyzetanyag és rengeteg nyomdahiba), annál is inkább, mivel Agnont 1966-ban irodalmi Nobel-díjjal tüntették ki. Bár e kitüntetésben már előtte is részesült zsidó származású szerző, mégis máig ő az egyetlen, aki főleg héber nyelven született életművével vívta ki ezt az elismerést. A díjat regényeinek köszönhette, melyek közül, mint **Heiko Haumann**, a kelet-európai zsidóság kutatója írja szintén a közelmúltban megjelent könyvében, a *Csak mint egy vendég az éjszakában* a legjelentősebb. Annak azonban, hogy a modern héber próza ilyen magaslatokra emelkedett, vannak előzményei, de erről egy kicsivel alább. A terjedelmes alkotás cselekményének ismertetése mellett vagy helyett, a mű kiváló ürügyet szolgáltat ugyanis arra, hogy visszatekintsünk a modern héber próza kezdeteire, és bizton állíthatjuk, tündöklésére, úgy, hogy közben, még egy ily rövid terjedelmű írásban is, megpróbálkozzunk felmérni Agnon jelentőségét e nem is olyan hosszú irodalomtörténetben.

Előtte érdemes néhány szót szólni életéről is, ami, mint a fülszövegből kiderül, sok tekintetben szokványosnak mondható, legfontosabb állomásai pedig a regényben is felismerhetőek. Lengyelországban született 1888-ban, majd, hogy kibújjon a katonai szolgálat alól, elhagyja szülőföldjét. Az azonban már egyáltalán nem volt szokásosnak mondható, hogy valaki 1907-ben ne a nyugat-európai metropoliszok, hanem Palesztina felé vegye az irányt. Persze 1913-ban, több mint egy évtizedre, őt is magához csábítja Németország, ahol ekkoriban, **Wolfgang Schivelbusch** szavaival élve, reneszánszát élte az addig nyugati zsidó körökben is megvetett *Ostjudé*-k, napjainkra szinte nyomtalanul eltűnt, pontosabban eltüntetett kultúrájának feltérképezése. Ennek a munkának az úttörői olyan tudósok voltak, mint **Franz Rosenzweig**, **Martin Buber** vagy **Gersom Scholem**, akiknek Agnon személyes ismerőse volt. Később egyébként számos, a lengyel illetve kelet-európai zsidókról szóló könyvet szerkesztett, melyek néhány szemelvényből ítélve, amolyan anekdotázó legendagyűjtemények lehetnek. Fiatalon megismerkedett a haszidizmussal, pályafutását jiddis versekkel kezdte, amikor is egy gazdag mecénás, bizonyos **Slomo Zalman Schocken** kiadót alapított a célból, hogy Agnon művei napvilágot láthassanak. 1924-től azonban, 1970-ben bekövetkezett haláláig Izraelben élte az életét és vált, immár héber prózaíróként, az izraeli irodalom mai napig meghatározó alakjává. Ennyit az életrajzról, amelynek eme kevés adatából is kiviláglik, mennyire másképpen alakult Agnon sorsa, mint oly sok nemzedék- és pályatársáé a huszadik század Európájában.

A héber és jiddis regény, annak ellenére, hogy csak kétszáz éve létezik, gazdag hagyományokkal büszkélkedhet. Számos kiemelkedő alakja közt ott találjuk **Bergelson**t, **Szforimot**, de még **Vladimir Jabotinsky**t is. A kifejezetten szórakoztató vagy irodalmi céllal készülő héber és jiddis nyelvű alkotások kései megjelenésének egyik oka, az ekkor már a hagyományos zsidó közösségeket is kikezdő szekularizációban keresendő, ahol azonban, mint a nyelv is jelzi, még nem indult meg az asszimiláció. Ezek a szerzők többnyire a keleti *stetl*ek szülöttei, olvasótáboruk pedig az a zsidó tömeg és a gyökereiket nem teljesen megtagadó, asszimilálódott „műkedvelő" réteg, amelyet nem csak a **Mendelssohn**-i tanokból kiinduló Haszkala, de a nyomorukra egyedüli megoldást ajánló modern cionizmus és szocializmus is megérintett. Éppen ezért e művek legtöbbje amellett, hogy az újjáéledt nyelv diadalát hirdette, finom analógiákkal vagy egyenesen pamfletszerű elemekkel dolgozva egyúttal politikai programműként is funkcionált.

Elég csak egy pillantás a *Tábor könyvek* egykori kínálatára, és máris láthatjuk, milyen rövid időn belül vált a regény a zsidó irodalom egyik legkedveltebb műfajává. Ám a címeket, de még a szerzőket is teljesen elfeledtük mára, a héber-jiddis irodalom említésekor inkább a dalokra és a máig maradandóbbnak ítélt költészetre gondolunk. **Brenner**, **Bialik** és **Grinberg** nevének ragyogása még mindig elhomályosítja az Európában született prózát, kivéve az egy **Sólem Aléchemet**. De ki veszi kézbe manapság **Schalom Asch** egykor oly népszerű, monumentális regényfolyamait? Annál is inkább meglepő ez, mert az újra beszélt és olvasott héber nyelv illetve az európai irodalom éppen a XIX. században találkozott, ez pedig kétségkívül a regény kora volt. (Lehet, hogy pontatlan kifejezés a találkozás, talán csak az irodalmi formakincs egyoldalú befogadásáról és más hagyományokkal való gazdagításáról volt szó).

Agnon több szempontból a tizenkilencedik századi stíluseszmény örököse és továbbfejlesztője. Továbbfejlesztője így *a* regénynek is, amit már annyiszor holtnak nyilvánítottak. Művében a nagyregények sokszereplős társadalmi körképeivel operál, miközben egyetlen emberről, Jichák Kummerről mesél. Ő biztosítja az átjárást a különböző rétegek közt, klasszikus értelemben vett jellemfejlődésről mégsem beszélhetünk. Jichák állandóan utazik, sok mindent lát, mozgalmasnak ható életet él, mégis egy helyben topog. Jichák alakjával Agnon megteremtett egy igazi modern és zsidó antihőst, leszámolva így a zsidó regények sztereotip, tragikomikus mókamester hőseivel. Ez tehát az európai hagyomány, de ami ennél szembeötlőbb, az a zsidó irodalom jól bevált fogásainak a megválogatása. Agnon egyrészt elveti a politikai mondanivalót, mégsem ítélkezik felette, ez abból is kitűnik, hogy az elbeszélő hol többes szám első, hol egyes szám első vagy harmadik személyben beszél, sosem kívülállóként tehát, de hát ez Agnon életregénye is. Osztozik az egykori naiv fellángolásokban, csalódásokban, megaláztatásokban. A szereplők bírálatának hiánya egyébként megint csak visszamutat a zsidó regényekhez, hiszen Aléchem is magához öleli hőseit, akik a túlélés egyedüli esélyeként kialakított sajátos humorukkal és nyomo-

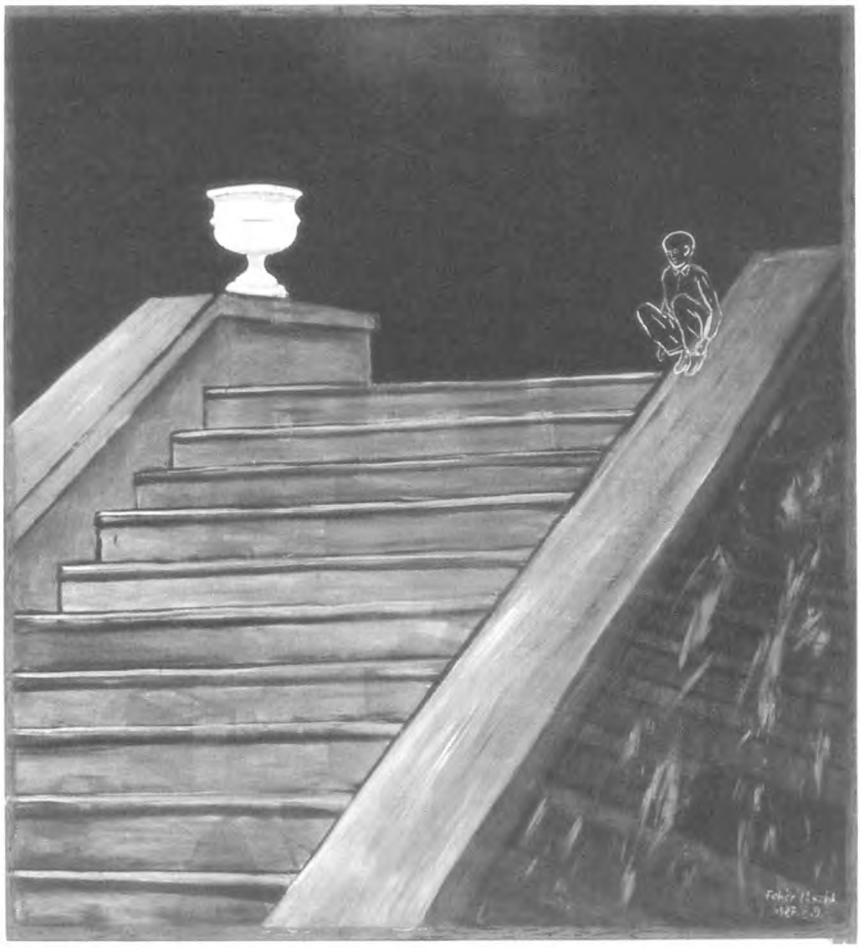
rúság szülte logikájukkal megteremtik a bájos Aléchem-i „gettógiccset". Agnonnál azonban nincs, ami kirobbanó nevetésre vagy könnyekre késztetné az olvasót, nála csak egy olyan öregember kuncogása és fejcsóválása létezik, aki képes volt felismerni élete tanulságait. Meglehet, ez az, amit annyian aposztrofáltak zsidó érzékenységként vagy zsidó mesélőkedvként, de Agnon, azzal együtt, hogy hasznosítja ezt, szeretetteljes kritikáját, sőt karikatúráját is megvalósítja egyben, amikor egy ágy megvásárlásának vagy egy kóbor kutya történetének nagyobb terjedelmet szentel, mint a főszereplő szerelmi tépelődéseinek. (Akkor is így van ez, ha az a kutya nagy jelentőségre tesz még szert hősünk életében). Agnon hasonló humorral és iróniával kezeli azt a realista nyelvet is, amit a terjengős, archaikus szófordulatok mellett már érezhetően átszőnek a huszadik századi irodalomból jól ismert képek, hasonlatok.

A *Valaha régen* az új világról szól, ami nem Amerika szinonimájaként szerepel, mint az Aléchem művekben, hanem Izraelt jelenti, pontosabban *még* Palesztinát. Ezt a világot Jichákhoz hasonlóan mi is egészen másképpen ismertük eddig az izraeli irodalomból, vagy **Koestler** korszakos pionírregényéből. Kevesen írtak úgy e földről és korról, olyan pátosznélküli, már-már kijózanító visszafogottsággal (kiábrándultság? bölcsesség?), mint éppen Agnon.

Jichák Kummer falujában ugyan szívesen diskurálnak a cionizmusról, mégis valami szülőbosszantó hóbortnak tartják. Innen indul Jichák, aki még egy kávéházba is alig mer belépni, hogy „szaloncionista" példaképeinek áldását kérje. A lázadásra képtelen Jichák élete lassacskán csalódások történetévé válik. Csalódik a családjában, eszményeiben, sokszor barátaiban is, de a java még csak ezután következik. Új hazájában igazi testvéri közösségben reménykedik, rá kell azonban döbbennie, hogy egy sok kis gettóból álló hatalmas gettóba érkezett, hisz a többi bevándorlóhoz hasonlóan még az ő gondolatait és közvetlen emlékeit is áthatja a nemrég elhagyott, nyomorúságos zsidónegyedek és polgári szalonok áporodott levegője.

A zsidó irodalom, mint **Joseph Roth** egyik könyvének alcíme is jelzi, bővelkedik az egyszerű emberekben, ott a *Motl gyerek*, *Tóbiás*, *Lasik Roitschwantz*, és e névsorba utódjuk, Jichák Kummer is beletartozik, aki olyannyira egyszerű, hogy még halálát is természetesnek érezzük.

Csáki Márton

Fehér László születésnapjára

Csak most számolok utána, hogy 1988-ban, amikor a Műcsarnokban gyűjteményes kiállítása nyílt, Fehér mindössze 35 éves volt, holott festőink rendszerint ötvenedik születésnapjukra „kaptak" ezen a helyen ilyen méretű és súlyú kiállítást. Ez a Fehér egész addigi pályáját áttekintő bemutató azért emlékezetes számomra, mert annak a megrendülésnek a ritka élményével ajándékozott meg, ami Fehér az évben festett feketésárga képeiből, elsősorban a *Balkon*ból sugárzott. Egyfelől egyenes út vezetett a korábbi képektől eddig a festményig, másrészt hirtelen felismerés volt, kegyelmi pillanat, merészség jutalma. Fehér ellökte magát lazábban festett, a szimbolizmus lehetőségeit kitapogató, de az ecset már beidegzett használatára épülő képeinek a biztos talajáról, és belépett valami ismeretlenbe. Elsimította a felületet, láthatatlanná vált az ecsetjárás, mágikus biztonsággal hagyta el a lehetséges motívumok és színek mintegy kilencven százalékát. Nem egyszerűen a „kevesebb: több" igazságára jött rá hirtelen, hanem rátalált a mellébeszélésnek még a lehetőségét is kizáró lényegre szorítkozás meglepő kifejező erejére, aminek az eredményeként a kép egy időbe nyúló tudatfolyam felszíneként „viselkedik". Amire rátalált, az emberi tudat freudi modelljének a vizualizálása volt: a vertikális dimenzió súlyos jelenléte a törékeny, horizontális, efemer felület mögött.

Az elképzelés, hogy a képnek meghatározó színe legyen, nem volt új. A radi-

Zöld lépcső (Dégi emlékek c. sorozatból) 1987.

kális változást a fekete és a sárga dominanciája és együttállása hozta. A fekete mellett a sárga „heves, megalkuvást nem ismerő, absztrakt", írja erről **Johannes Itten**. Fehér a képet a homogén fekete és a homogén, meleg árnyalatú sárga „színkulcsába" helyezte, erre a két színre bízta, lényegében minden más szín kizárásával, a kép egészét. Ezzel magát a csaknem önállósított színt – a kép legirracionálisabb alkotóelemét, amelyre közvetlenül a tudatalattival reagálunk – középpontba állította. Ebben a mezőben szikár, lecsupaszított, egyetlen motívumra szorítkozó, koncentrált képeket kezdett festeni, amelyek sima, „eseménytelen" felülete evidenciaként hatott.

A *Balkon*tól időrendben visszafelé nézve a képeit, látható, hogy hosszú ideje kereste, amire itt rátalált. A másfél-két évvel korábban festett bíbor és sárga színekben tartott képei érzelmességet, és a két szín komplementáritásából adódó harmóniát árasztottak, a *Balkon* viszont véget vetett a nosztalgiáknak és harmóniáknak. Világító sárga térbe bevágott fekete architektúra-szöglet, aminek a korlátnak támaszkodó nő alakja ad időbeli dimenziót. Ezzel egyfajta absztrakciót jelenített meg, de átmentette az új modellbe korai fotonaturalista képeinek a felidéző erejét és enigmatikusságát is.

Fehér festészetének a legsajátosabb vonását a következő évben, 1989-ben festett *Emlékmű előtt* című képe láttat-

Az emlékmű előtt, 1989.

Önarckép

ja a legvilágosabban. A kép egy járda részletét mutatja, amelynek a szélén egy gyerek ül, a sarkon pedig egy emlékmű talapzatának egy részlete látszik. Az úttest és a járda homogén sárgáját a járdaszél szürke-fehér szalagja választja szét. A háttér és a gyerek pulóverje koromfekete. A látvány – az emlékkép – egészét, az úttest és a járdaszél terét a kisgyerek szemszögéből látjuk, közelről, alulról, mintegy az úttest felől, úgy hogy látóterünk nagyrészét betölti. De a gyereket magát is ott találjuk a képen, őt viszont messziről, egy álló felnőtt

Lépcsőn, 1990.

szemszögéből látjuk. Ez a kettősség különösen akkor szembetűnő, ha megnézzük az eredeti fényképet, amelynek alapján Fehér ezt a képet festette, amelyen az egész utcarészlet jól látszik, fákkal, álldogáló és teljesen a képbe foglalt emberekkel, s a teljes mellékművel.

Fehér ugyanilyen merészen váltott perspektívát egy képen belül a *Zöld lépcső*, és a fekete-sárga korszak egyik kiemelkedő képe, a *Lépcsőn* esetében is. Ez utóbbin is, mintha más-más fényképezőgép-lencse rögzítette volna, optikailag és jelentőségében is óriásira növekszik az előtérben látható, gömbben végződő, szinte világító kőoszlop: annak a kisgyereknek a perspektívájából jelenik meg, ugyancsak alulnézetből, akit egyébként a távolban, a meghatározhatatlan térmélységbe vezető két lépcsősor közötti pihenőn látunk egy felnőtt szemmagasságából.

Az, hogy ez a feltehetően intuitívan alkalmazott perspektívakeverés „működik", tehát hatékonyan szolgálja a képi kifejezést – miközben úgy tudjuk, hogy redukáltságában is fotografikus hűségű ábrázolást látunk – arra utal, hogy a nézőnek nem okoz gondot egyszerre két látószöggel, két optikai és pszichikai helyzettel azonosulni. Fehér ráérzett a látás és az érzékelés szüntelen ambivalenciájára: az énérzékelés és a világérzékelés szüntelen egymásra csúsztatására, elszakíthatalanságára, de megtartott kettősségére. Képei nehezen megnevezhető többlete feltehetően ezzel az időbeni, érzékelésbeli, és a látvány különös megszerkesztettségében is tetten érhető kettősséggel függ össze. Lineáris előadásmód helyett, amit egy legalább részben realisztikus képtől természetesnek vennénk, „külső" és „belső" látás szimultán fogalmazódnak meg, egyetlen képpé állnak össze. Fehér képeit leginkább az emlékezés és az álom képalkotása mentén találjuk ismerősnek: pontos felvázolt, kívülről látott formákban testet öltő vízióikat, szelektív szín- és motívumhasználatukat, hangsúlyaikat. Fehér emlékfelidézési technikája, úgy tűnik, hasonló az emlékezés pszichikai mechanizmusához. A fontos motívumok élesen világítanak, körülöttük minden más eltűnik vagy jelzéssé halványul, a helyszín épp csak jelezve, de precízen, azonosíthatóan felidézett. A domináns motívum magához szippantja az emléktöredékeket, intenzív asszociációkra, a saját élmények képbe vetítésére késztetik a nézőt.

1988-as festői újjászületése óta Fehér többször változtatott alapszínt, kompozíciós modellt, tematikát. 2001 decemberében újból a Műcsarnokban mutatta be az utolsó években festett munkáit, köztük első, nagyméretű *Önarcképét*. Nehéz egy önarcképet másnak tekinteni, különösen egy kerek születésnap közeledtén, mint összegezésnek, számvetésnek, az itt-és-mosttal való szembenézésnek. Fehér utóbbi években készített nem kontúrrajzos, hanem festékkel árnyaltan megfestett portréinak egyik sajátossága, hogy életnagyságnál jóval nagyobb méretűek. *Önarcképe* éppúgy háttér nélküli, mint egy **Schiele** kép, s részben ettől is hasonlóan szuggesztív. Ötvenévesen Fehér egyenes tekintettel néz a nézőre, felnagyított arcvonásai semmit nem szépítenek vagy retusálnak. Füles sapkában ábrázolja magát, durva, idegen viseletben, kétoldalt szabadon lebegő fülvédőkkel. Van ebben állítás is, provokáció is, de legfőképpen erő. A füles sapka keretező, az arc kétoldalától elemelkedő forma, voltaképpen indokolatlan, illetve indoka éppen a viselet csaknem kihívó szokatlansága, főként olyan reprezentatív képi műfajban, mint az önarckép. Az idegenség távlatába állítja az arcot, kissé elemeli a földhözragadtan pontos önábrázolástól. Az arckép ismerősségét és súlyát egy lazán fejretett, nem egészen rendeltetésszerűen viselt usanka ellibbenti a gravitáció meghatározottságaiból, a kiszámíthatatlan, az ismeretlen irányába. Fehér, mint markánsan jelzi, nem marad az ismert erők kötelékében. Ne is maradjon.

Forgács Éva

„Úgy szerettek, ahogy voltam"

Interjú Kabos Lászlóval

Egy ideje hallgat, hangszálproblémái miatt nem láthatjuk színpadon Kabos Lászlót, mindannyiunk Kiskabosát, a nagy zsidó komikust, aki a közelmúltban töltötte be a nyolcvanat.

– Mikor határozta el, hogy színész lesz?

– Gyerekkori vágyam volt, emiatt jöttem fel gyerekfejjel Pestre, tizennégy évesen. Jelentkeztem a *MIKÉFE* (*Magyar Izraelita Kézműves és Földművelési Egyesület*) kertészképző intézetébe, ahol már tanult egy unokabátyám, aki segített, mert én mindenáron a fővárosba akartam kerülni. Nyolc évig jártam az iskolába, ki is tanultam a kertészeti szakmát, de a szabadidőmben **Rózsahegyi Kálmán** színiiskolájába kezdtem járni. Nagyon hosszú időt töltöttem ott, egy hónapot: egy nap Rózsahegyi elém állt és azt mondta: *„kedves öcsém, nem fogadhatom el a jövő havi tandíjadat, mert te zsidó gyerek vagy és most olyan világ van, ha megtudják, hogy felvettelek, becsukják az iskolámat."* Erre csak azt tudtam mondani Rózsahegyinek, aki maga is zsidó volt, csak bizonyos védettséget élvezett: *„Jól van, Kálmán bácsi, én megyek"*. Nem sokkal utána megtörtént, ami megtörtént, szinte a kertészképzőből kellett, hogy bevonuljak munkaszolgálatra: hazamentem Sárvárra, onnan pedig Kőszegre hívtak be. Mauthausenbe kerültem, nem volt sok kedvem hozzá, de így alakult. Oda Kőszegről vittek ki, az Inn partján, kerülő úton mentünk, mert a főutakat a katonaság használta. Ötös sorokban vonultunk, én egy harmincezres pasliban voltam. Hatalmas kanyarral, facipőben meneteltettek a tábor felé. Azt mondtam: ha túlélem, soha életemben nem fogok gyalogolni többet.

Annak idején, amikor már jól ment a pályám, beérkezettnek számítottam, vettem egy Mercedest a németektől. Egy kollegám jött ki velem, és már az új autóval jöttünk haza. Az út mellett egyszer csak feltűnt a Mauthausen-tábla, elmentünk előtte az isteni Mercedessel. Itt van valami mondanivalóm, szóltam a haveromnak, és megálltunk a táblánál. Dögöljetek meg – néztem a Mauthausen feliratra – gyalog hoztatok ki, most meg a legszebb kocsitokkal megyek haza!

Aztán visszajöttem! Újra foglalkozni kezdtem a régi vágyammal. **Bálint Lulu** bácsinak, a régi, **Hevesi**-féle *Nemzeti Színház* dramaturgjának tanítványa lettem. Olyan jól haladtam, hogy pár hónap múlva levizsgázhattam, és tőle kerültem be a szakmába.

– Mikor állt először közönség elé?

– 1948-ban már fellépegettem: először csak hakniztam Pesten. Voltak

akkoriban úgynevezett „tömbbálok": ezeket a kommunista párt rendezte bérházak udvarán, egy-egy háztömb lakóinak. Mi lent léptünk fel, és a gangon ültek a nézők, sámlikon.

– Laci bácsi az első perctől kezdve nagyon népszerű volt vidéken is. Sokfelé jártak haknizni?

– Először a pesti zsidó és nemzsidó polgárságot *„futottam le"* Budapesten, és egymás után jöttek a rádiófelvételek. Ne felejtsd el, hogy akkor minden héten volt rádiókabaré, nem annyira politizálós, mint most, inkább könnyű, szórakoztató. Amikor ismertté kezdtem válni, olyan hónap nem volt, hogy ne léptem volna fel a szombat esti rádiókabarében. Volt egy havi adás is, a *„Jót nevettünk..."*, a címben utána mindig az adott hónap következett, mint például: „Jót nevettünk decemberben". Akkor még nem volt tévé: ezek a műsorok olyan népszerűek voltak, hogy ami ott elhangzott, azt másnap – ahogy mondani szokás – már a suszterinasok fütyülték. Itt lettem én országszerte ismert, vagyis először csak a hangom. Az akkori nagyok, **Alfonzó**, a **Latabár**ok, **Sárdi Jancsi** aztán maguk mellé vettek a hakniba és velük jártam a vidéket, ahol nagyon megszerettek.

– Ebben sokat segített az ízes, Vas megyei beszéde is...

– Az is, meg a közvetlenségem és a humorom, ami nagyon közel állt hozzájuk. Az egyszerű embereknek hamar a szívébe loptam magam, kedvenc lettem országszerte, akinek a nevére biztos volt a teltház. Az én magánszámaim rendszerint azokból a sztorikból álltak össze, amelyek valóban megtörténtek velem, amiket nem lehetett kitalálni íróasztalnál...

– Mauthausenről is beszélt?

A veréb is madár

– Arra gondolsz, hogy beszéltem-e arról, hogy zsidó vagyok? Beszéltem. És ez frappírozta a közönséget. Az egyszerű vidéki embereknek tetszett, és imponált nekik, hogy merek róla beszélni. Annak idején, amikor először szóltam nyilvánosan a zsidóságomról, nem csak zsidók, hanem gojok is elkaptak az utcán, azzal, hogy *„Kabos úr, eddig is szerettem magát, de most még jobban becsülöm"*.

– Rossz élményei voltak?

– Nem. Soha semmi atrocitás nem ért. Úgy szerettek, ahogy voltam. Akkoriban gyakran el is mondtam: lehet, hogy itt rengeteg antiszemita van, de én ezt nem érzem – de azért tudom, hogy vannak. Azt viszont el nem mertem volna képzelni, hogy közel hatvan évvel a háború után a futballpályák lelátóin majd arról énekelnek, hogy *„Auschwitzba indul a vonat"*. Ha én annak idején, mint háborút túlélt fiatal gyerek ezt megsejtem, biztos nem maradok itt. Legjobban azon vagyok megdöbbenve, hogy a kormány ez ellen nem tesz semmit.

– A szókimondó, őszinte produkciói orvosságnak is hasznosak voltak. Mit lehet tenni most? Ezeknek az embereknek a szülei valószínű, hogy ott ültek a rádió mellett, vagy a nézőtéren és Laci bácsit hallgatták.

– Ezt megtiltani nem lehet. De azt nem értem, miféle emberek lehettek azok, akik ilyen gyereket neveltek. Ezek az ordítozó gyerekek azt se tudják, mi történt akkor, ők csak eljárnak a futballmeccsre, zsidózni kicsit. Amikor én a saját történetemről beszéltem a színpadon, úgy éreztem, ezzel tartozom azoknak, akik nem jöttek vissza, és erősen tartozom magamnak is.

A Dohány templomban esküdtem, ez nekem természetes volt, de akkoriban, ismert ember ilyesmit el se mert volna képzelni: mikor Aczél tudomást szerzett róla, el is vágtam magamat nála. 1961-ben azért ez elég szokatlan dolognak számított.

Van egy erről szóló számom, amit vidéken sokfelé előadtam és utána elénekeltem egy nótát: *„a gyűlölt napokat, a kétségbeesést nem lehet fejteni, az emlékeidet magaddal cipeled, ha meg is tudtál bocsátani"*. Ez a műsorszámom háromszázszor ment a Vidám Színpad Kabos-show-jában: a nézőtéren pedig nem csupa filoszemiták ültek mindig, gondolom én. Ott beszéltem róla, hogy *„én akkor nem csak minket, magukat is nagyon féltettem. Mert ha*

ez az Adolfnak sikerül, most maguk sem ülnének itt, az biztos" – ezt elmondtam, nagy truváj volt, mindig olyan taps, hogy az nem is igaz.

– A Vidám Színpadon, egyáltalán a szakmában, téma volt a kollégák származása?

– Csak játékból. Nem tudom, emlékszel-e **Mányai Lajos**ra; vele kapcsolatban van egy nagyon jó sztorim. Mányai remek ember volt, jó humorú. Nálunk a Vidám Színpadon igen gyakran vendégszerepelt. Mikor végzett a mostani *Katona József Színház*ban, vagy a Nemzetiben, átjött hozzánk, és leadta az úgynevezett slussz-bohózatot a kabaréműsorok végén. Akkoriban **Fehér Pista** igazgatása idején nagyszerű hangulatú volt a társalgónk. Mondogattuk is, hogy ott néha jobb műsor megy, mint a színpadon: úgy is hívták a Vidámot a szakmában, hogy a *„csókos színház"*. No hát Mányai mindig nyomozgatta, ki zsidó a társulatból. Én voltam az ő szakértője. A társalgóban, némajátékban faggatózott: a szemével mutatott a **Kibédy** felé. Én ráztam a fejem. Aztán jött **Kósa Andris**; én bólogattam, hogy ő igen. *„Jaj, nagyon szép gyerek"* – suttogta mosolyogva, elégedetten Mányai.

– Kemény korban indult, rögtön a holokausztot követően.

– Beszéltem is róla akkor és azóta is épp eleget. Olyan időkben is, amikor az aktuális vezetők, hatalmasságok nem voltak éppen elragadtatva történeteimtől, a felvállalásomtól. **Aczél** elvtársnak például tudom, hogy nagyon nem voltam kedvence, hiába volt ő is zsidó: megtagadta magát, azt hitte, a bajusza majd eltakarja a pónemot. Ő és **Kádár** eljárt hozzánk a Vidám Színpadra. Kádár imádott minket, a műsor alatt nagyokat hahotázott, Aczél viszont csak a bajusza alatt mosolygott: látszott, hogy nem akarja, hogy kiderüljön, neki is tetszik a dolog. Nála azt hiszem, a nősülésemmel tettem be a kaput. A Dohány templomban esküdtem, ez nekem természetes volt, de akkoriban, ismert ember ilyesmit el se mert volna képzelni: mikor Aczél tudomást szerzett róla, el is vágtam magamat nála. 1961-ben azért ez elég szokatlan dolognak számított. Később tudtam meg, hogy a televízió is ki akart jönni az esküvőre, de a felvételt maga Aczél tiltatta le. A hüpe alatt **Salamon Béla** bácsi volt a tanúm. A házasság sajnos nem sikerült: sokan jöttek oda hozzám: *„Jaj, Kabos úr, ott voltam az esküvőjén a Dohány-templomban"*. *„Hát* – mondom –, *sajnos én is..."*

Hét tonna dollár

– Sokan voltak kíváncsiak a kézfogóra?

– Nagy esküvőm volt, az akkori becslés szerint a Filmmúzeum és a templomkapu közt voltak úgy húszezren: az emberek kijöttek a szomszéd hivatalokból, üzemekből, mert meghallották, hogy most van a Kiskabos esküvője. A nagy tömegben még sérülés is történt: **Fischer Annie** zongoraművész édesanyját például fellökték és kitörte a lábát.

– A közelmúltban jelent meg Kertész Péter kitűnő könyve Komlós Jánosról. A kötet beszélői többször emlegetik Laci bácsit is, többek közt a Mikroszkóp falai közül kiszivárgott, Hofi Géza ***val megesett afférjuk kapcsán.***

– Annak idején összevesztem a Vidám Színpad igazgatójával és eljöttem. **Komlós** már aznap hívatott és azt mondta: *„Nem vagyunk olyan gazdagok, hogy egy Kiskabos az utcán sétáljon akár egy napig is, én leszerződtetlek"*. Ez ott helyben meg is történt. „Sajnos nem tudok többet adni neked, mint a **Hofi**nak" – ezt fűzte hozzá. Ekkoriban Hofi volt Komlós műsorának állandó második része. Később elmesélte, hogy amikor Hofi megtudta, hogy le-

szerződtetett, annyit kérdezett: *„minek kell neked a Kabos, kell az egyáltalán ide?"* Erre Komlós: *„Nem tudtam, hogy te így félsz tőle."*

– A városban akkoriban még tettlegességről is beszéltek.

– Ez csak duma volt. Komlós nyár elején, a szünet előtt vett fel a Mikroszkópba. Nyáron meghalt Komlós, **Marton Frici** vette át az igazgatást és megkért, vegyem át az éppen futó műsorban Komlós anyagát, amíg az új műsor elkészül. Én úgy féltem ettől a megbízástól, mint a tűztől: Komlós egész más hangszerelésű ember – mondtam Martonnak. Úgy fognak utálni, hogy nem igaz. A szöveget kicsit átírtuk az én szájízemre, de nem segített. A Révay utcában imádott a közönség, a Nagymező utcai első két hetemben gyűlöltek. Sajnáltak valakit, akit elvesztettek, és akit mások velem pótoltak. Itt történt a balhé: Martontól kaptam tízezer forint pénzjutalmat, ami akkor nagy pénz volt. Egy társulati ülésen megköszönte, hogy segítettem kihúzni a színházat a kátyúból. Fent ült a dobogón, körülötte az egész vezetőség, így Hofi is. Hogy Marton védje magát – talán, mert félt Hofitól – , azért hozzátette: *„persze, Lacikám, neked a Mikroszkóp stílusát még meg kell tanulnod"*. Erre felálltam, hogy mégis, miféle stílust kéne nekem megtanulnom? Tudjátok, honnan jövök? – kérdeztem. – Ott, a Vidámon van a stílus, ahol én a nagy öregek közt tanultam meg a szakmát. Hofi felugrott: *„Akkor mi a francnak jöttél ide? Ki a f... hívott ide?"* Az egyik ott ül melletted – mutattam Martonra, a másik sajnos meghalt. Hofi erre annyit bírt reagálni szó szerint: *„Na, akkor én megyek hugyozni."*

– A kultúrpolitika gépezetében akkoriban nem Aczél volt az egyetlen öngyűlölő, identitásától menekülő zsidó. Most kisebb, a mindennapokban több kellemetlenséget okozó káderekre gondolok. Ezek nem keserítették meg az életét?

– Azt érezni lehetett, hogy a zsidóságukat nyíltan felvállalókat akkoriban nem kimondottan pártfogolták. De a művészvilágban, nagyon kevés kivételtől eltekintve semmiféle antiszemitizmus nem létezett. Komlós temetése és az én társulatba kerülésem után a színház társalgójában olyan is elhangzott, hogy *„kint vagyunk a vízből: az egyik zsidó meghalt, a másik már itt is van"*. Ez voltam én.

– Voltak cenzúrával kapcsolatos élményei?

– Nem. Viszont közel jártam a hatvanhoz, sztár voltam, amikor végre megkaptam az Érdemes Művész Kitüntetést. Ez Aczélon múlott, ebben biztos vagyok. Én rengeteget léptem fel belügyes rendezvényeken is, mert miért ne? Akkoriban minden szombat este olyan volt, mint egy kis szilveszter, melósnak és miniszternek ugyanúgy. Én a legkényesebb helyszíneken is beleszőttem a magam öntudatát a műsoromba. Aczélon kívül engem nem sokan utáltak. Ha Kádárék jöttek a Vidám Színpadra, Aczél persze mindig előre küldte a maga emberét szétnézni, de akkoriban **Kellér Dezső** volt a színház esze, aki nagyon okosan tudott táncolni a borotvaélen.

– Zsidó közönség előtt, hitközségi rendezvényeken is felléptek?

– A *Goldmark terem*be egy időben gyakran vittünk műsoros esteket. És mindig nagyon jókat röhögtünk: előállt ugyanis egy fura szituáció. Mi, zsidó színészek, természetesen nem kértünk ilyenkor gázsit. De több nem zsidó kolléga, például **Sinkovits** is sokat lépett fel velünk és a goj színészeknek persze fizettek előadás után, nem merték őket felkérni potyán.

– A maga helyén és idején, színpadon és filmen Laci bácsi afféle hazai Woody Allenként vitte a zsidó kisember figuráját. Mennyire volt tudatosan felépített ez a minden szituációban állandó szerep?

– Én ilyen vagyok. Belőlem nem jöhetett ki más, mint amilyen eredendően vagyok. Sokan szokták rám civil környezetben mondani: „jé, ez pont olyan, mint a színpadon!".

– Mikor látjuk megint?

– Most tartanom kell egy kis szünetet. Először szeretném, ha meggyógyulna a hangom. Utána aztán semmi akadálya, szellemileg igazán jó formában vagyok. A nyolcvanadikat töltöm be, de azt hiszem, még nem nézek ki olyan vacakul, hogy ne tudnék színpadra menni. Még csinálnék valamit, mert nem ment el a kedvem, most is szeretem ezt a hivatást. Egyetlen nagy probléma van csak: nincsenek játszótársak. Meghaltak. Nincs senki se. Az utolsó mohikán szegény Kibédi Ervin volt abból a garnitúrából. De ne fejezzük be a beszélgetést ilyen szomorú hangulatban!

Üzenet: a nagyünnepeken még járok a Dohány-templomba. Hála Istennek nagyon sok szép zsidó fiatal lányt és fiút látok ott, a bejárat előtt – míg el nem kezdődik a Kol Nidré, ott szoktunk tachlecolni. Gyerekek! Nyugodtan esküdjetek a Dohány-templomban, és ha felkértek, én fogom a hüpét!

Halász Tamás

Olvasóink írják

(Folytatás a 2. oldalról.)

olyan titulust használtam, ami engem nem illet meg (van nemzetközi jogi diplomám és tagja vagyok a New York-i ügyvédi kamarának), továbbá mert azt állítottam, hogy a MAZSIHISZ és az egyéni kárpótoltak ellenérdekű felek. Ez utóbbi az én magánvéleményem, amit nem az előző hónapban találtam ki, ám ennek felemlítése a MAZSIHISZ-t annyira felizgatta, hogy feljelentéssel fenyegettek.

Ellentétben azzal, amit Ön írt, nem állítottam a cikkben, hogy a MAZSÖK iroda alkalmazottja lettem volna, s így természetesen se business, se turista osztályra nem vehettem repülőjegyet. A kárpótlással 12 éve foglalkozom, s nem sajnálom, hogy eljártam a svájci perben a bíróná és a bíró megbízottjánál (Sebes Gáborral és Sessler Györggyel együtt), mert ennek eredményeképpen a Magyarországi Zsidó Szociális Segélyszervezet 1.5 millió USD kap 10 éven keresztül, amiből gyógyszer és egyéb támogatásokat nyújtanak rászoruló magyar Holokauszt-túlélőknek.

Azt is jól tudja, hogy sose hagytuk figyelmen kívül, amit írt – Zoltai úr volt olyan kedves és mindig elküldte nekünk –, hiszen én személyesen is többször megkerestem Önt mind az irodájában mind a lakásán, hogy dolgozzunk együtt, de Ön sohasem volt hajlandó megosztani velünk az Önnel lévő dokumentumokat, és sajnos mint jogász, elmesélésekre nem alapozhatok jogi beadványokat.

Ha a MAZSIHISZ a „veszett fejsze nyelét menti" annak csak örülnék, de ennek semmi nyomát nem látom.

Hozzáértésemet pedig lehet bírálni szubjektív alapon, hiszen én is mindig bíráltam az Ön hozzáértését, de kettőnk közül Ön az, aki nem tud angolul, s nem is jogász, ezért nem tudom, hogy hogyan bírálhat el objektíven egy amerikai jogvitát. Mindemellett én annak a híve vagyok, hogy ne egymást szekáljuk egyesek örömére, de a túlélők kárára, hanem vitassuk meg, hogy mit is tehet a MAZSIHISZ és a MAZSÖK a károsultak érdekében.

Továbbra is úgy érzem, hogy a MAZSIHISZ-nek – amelynek Ön az alkalmazottja, s amely szervezetet Ön külföld felé képviseli, hiszen véleményezésre megkapom azokat a leveleket, amelyeket Ön ír az amerikai külügyminisztérium alkalmazottjainak és a nemzetközi zsidó szervezetek vezetőinek – nem visszavágni kellene, hanem elgondolkoznia, hogyan is kívánja a jövőben képviselni a magyar zsidók érdekeit külföldön, mert egyelőre ezt nem teszi.

New York, 2003. február 14.

Továbbra is tisztelettel, s a jövőbeni együttműködés reményében,

Peresztegi Ági

Mire volt ez jó, fiúk?

2003. február 15., Kossuth tér

Február 15-e világszerte nagyjából mindenütt a béke jegyében telt el. Milliók vonultak az utcákra a béke érdekében, az esetleges iraki háború ellen. A budapesti Andrássy úton – bizonyos csoportokban – a magyar zászló jól összeölelkezett az irakival, látszólag támogatva a milliók haláláért felelős rezsimet. A Hősök terén, pedig a kormányt és Izraelt gyalázó táblákon felbukkantak a nyilasok és az SS jelképei (A **Medgyessy Péter** nevében található két s betű alakult át a villámszerű SS jelvénnyé – lásd. *Magyar Nemzet* címlapfotó, 2003. február 17.) A „spontán" kerekedett kormány- és idegenellenes MIÉP megmozdulással szemben a szervezők és a rendőrök tehetetlenek voltak.

A provokatív hangulat a Kossuth téren azonban már korábban fokozódni kezdett. Mindannyian tudjuk, mi történt. A sajtó folyamatosan cikkezett a betiltásra váró *„Vér és Becsület Kulturális Egyesület"* (hogyan alázzuk meg teljesen a „kulturális" kifejezést) kihasználva a kilencvenes évek elején sebtiben, talán túlságosan liberálisra megalkotott gyülekezési törvény adta jogot, az utóbbi években nem először nyilvánosan emlékezett meg a Budapest ostromában elesett német és magyar katonákról (mert hősöknek azért mégis kissé meredek nevezni a megszálló csapatok katonáinak elestét). A rendőrség által nagy műgonddal megépített kordonrendszer túloldalán a MAZSIHISZ valamivel nagyobb csoportja gyülekezett csendes ellenmegmozdulásra. A Vér és Becsület programja kezdetén a korábban a tér közepén, némán demonstráló párszáz fős tömeg közel vonult a neonácik megemlékezéséhez, és azt bekiabálásokkal kezdték megzavarni. Két nappal később egy másik napilapban felreppent és lapzártánkig nem cáfolt hír szerint a *„mi vagyunk a magyarok, ti pedig gyilkosok"*, *„nácik haza"* és hasonló szlogenek kiabálói a szolidalitásból a tömeghez csapódott Hit Gyülekezete tagok voltak. Bár kérdéses, hogy a nem egy esti tv híradóban jól látható bősz izraeli zászlólobogtatók, avagy hátukon hatalmas sárga csillagot hordók valóban a hitesek spontán szerveződött csoportja lett volna. A csendesnek épp nem nevezhető megmozdulással szemben a szervezők és a rendőrök tehetetlenek voltak.

A Mazsihisz nyilván nem hitte, hogy a hatóságok a többszöri betiltás után mégis az utcára engedik a nyíltan neonáci „újhungaristákat". A maroknyi tagból álló militáns csoport, a maga módján fegyelmezetten, rendbontás és – puszta jelenlétén túl – provokációmentesen emlékezett meg. Ezzel szemben minden híradás a gyorsan és rosszul megszervezett ellenmegmozdulástól volt hangos. Aznap délután egy, a magát Mazsihiszhez közelállónak mondó betelefonáló az egyik rádióműsorban felszólította a Magyar Távirati Irodát, hogy a tüntetésről készült, az interneten megjelent beszámolóba szerkessze be a „csendes" jelzőt. Mire gondolt? A tüntetés ugyan csendesnek indult, de bárki beláthatja, hogy igencsak zajosra sikeredett a szó szoros és átvitt értelmében. Ezzel pedig a lehető legrosszabb eredményt sikerült elérni. A közvélemény nagy része elítéli ugyan az árpádsávos, militáns, bőrfejű, hungarista ifjak tevékenységét, de aznap nem tapasztalhatott mást, mint hogy az izraeli zászlót lengető, hangoskodók egy csoportja – bárhogy is volt – de a Mazsihisz nevében agresszíven megzavarta a mások, ugyan létében és tartalmában teljesen elítélendő, de mégis csendes megemlékezésébe. Ha a zsidó közösség egy része úgy érzi, hogy ő bizony nem hagyja magát, és bátran szervez ellendemonstrációt a létező neonácizmussal szemben, ám tegye. De annak adja meg a módját, szervezze meg, bonyolítsa le úgy, hogy sokkoló némaságukkal, bölcs hallgatásukkal, erkölcsi fölényükkel ők kerüljenek ki győztesen. Ez február 15-én a Kossuth téren nem így történt.

Azóta minden szervezet, amely részt vett az aznapi békedemonstráción, nyílt levelet adott ki az iraki rezsimtől, a provokációtól való elzárkózás jeléül. Csak éppen a Mazsihisz nem határolta el magát a felbuzdult provokátoroktól. Kérdéses, hogy akarja-e? Így viszont a zsidóság egy jó része joggal felháborodva határolja el magát a Kossuth téri, bármilyen összetételű, de mégis csak a Mazsihisz által szervezett és nevével fémjelzett megmozdulástól.

Bán Dávid

„Az aranyvonat sohasem ért célba"

Édesapám, **May László**, 1944. április 27-én, eleget téve az 1600/1944. M.E.sz. rendelet 4. és 5.§-ban foglaltaknak, beszolgáltatta, illetve – pontosan fogalmazva – letétbe helyezte a birtokában és tulajdonában lévő ékszereket, melyet a korabeli banki átvételi igazolás tételesen igazol és bizonyít. Édesapám befizette a leté-

ti költségeket is, így minden kötelezettségének eleget tett. Ezután, valamikor az évvége felé, a németek utasítására ezek az ékszerek a többi beszolgáltatott aranytárggyal együtt az úgynevezett. Aranyvonatra kerültek, és az egész rakományt német utasításra, ám magyar kísérettel elindították Németország felé az alábbi célállomásra:

Reichsicherhetitshauptamt II A 2 b Berlin, Németország.

Ezt korabeli dokumentummal bizonyítani is tudom! Mint tudjuk, ez az Aranyvonat sosem ért célba, mert még Ausztria területén a háború vége felé az amerikai hadsereg hatáskörébe került, ahonnan máig nem tisztázott módon széthordták különböző országok katonai vezetői. Egy részük pedig az USA területén árverésre került, mely pénzből az Izraelbe történő bevándorlásokhoz nyújtottak anyagi segítséget. Úgy érzem jogos a kérdésem, hogy Édesapám megdolgozott, becsületes munkával szerzett értékeihez milyen köze lehet más országok Izraelbe vándorlóinak, ki és milyen alapon dönthetett a pénz ilyen módon és ilyen célra történő felhasználásához, és ki adhatott erre bárkinek felhatalmazást!!!

1991-ben Magyarországon megjelent az úgynevezett kárpótlási törvény, melynek értelmében igényt lehetett benyújtani a háború alatti időben, magyar törvénnyel okozott károkra és sérelmekre. Ennek alapján az apám részéről beszolgáltatott 231 gramm 14-18 karátos aranytárgy, valamint 2.5 karátos brill után 33.000.-Ft/!/ értékű károsszeget állapítottak meg, de miután ez az összeg már meghaladott egy bizonyos értékhatárt, ezért csak 10%-os mértékben kárpótolták. Így kaptam 3.300.- Ft értékű kárpótlási jegyet, melyet akkortájt 65% értékben lehetett értékesíteni, tehát kaptam effektív 2.000.-Ft készpénzt. Úgy gondolom, ez az összeg a letétbe helyezett és elrabolt ékszerek viszonylatában nevetségesen alacsony, nem nevezhető sem kárpótlásnak, sem kártérítésnek, ez egyszerűen és reálisan szégyenletes és megalázó!!!

1999-ben megjelent a svájci 1250 millió dolláros alapítvánnyal kapcsolatos kárigény bejelentési felhívás, amelynek alapján be lehetett jelenteni a háború alatt és a zsidótörvényekkel kapcsolatos, a rabolt ékszerekkel összefüggő kártérítési igényeket. Ez megtörtént, majd hosszú idő után kaptam egy amerikai bíróságtól egy jogerős végzést, melynek értelmében az elrabolt vagyoni eszközök után nem jár kártérítés. Az indoklás szerint minden zsidó családnak volt anyagi vesztesége, és a károsszeg megállapítása és nagyságrendjének bizonyítása az eltelt hosszabb idő után már nem lehetséges. Ezt nem egészen értem!

Azt elfogadom, hogy a károk jelentős része dokumentálisan nem igazolható és nem bizonyítható. De azt nem tudom elfogadni, hogy emiatt azt az elenyésző kisebbséget, aki megfelelő, hiteles, és elfogadható tökéletes bizonyítékokkal rendelkezik, ne vegyék figyelembe, ne kárpótolják és töröljék a velük szemben fennálló kötelezettségeket. Ez elfogadhatatlan logikai, erkölcsi és jogi szempontok alapján egyaránt!!!

2001. novemberében megjelent a Népszabadságban egy hirdetés, miszerint IOM Migráció Szervezet felé benyújtható olyan kárpótlási igény anyagi, melyet az új német kárpótlási törvény alapján, a náci rendszer által okozott károk érvényesítésére lehet a németek ellen benyújtani. Ezt beadtam, majd 2002. novemberében rövidesen visszaigazolták az igény kézhezvételét és postai átvételét. Azóta több mint egy év telt el és az elbírálásról semmilyen hír nem ismert. Érdeklődni pedig nem lehet, mert az egyetlen budapesti telefon gépi automatára van kapcsolva és minden hívásra, azt közli, hogy semmilyen anyagi kártérítésre semmilyen felvilágosítást nem adnak!

Mindezen előzmények után 2002. szeptember 2-án megjelent a *Népszabadság*ban egy cikk, melynek értelmében egy floridai bíróság döntése alapján perelhetővé válik az amerikai állam az Aranyvonattal kapcsolatos károkkal kapcsolatosan, miután a bíróság döntése szerint az amerikai államot felelősség terheli az Aranyvonattal kapcsolatos nem megfelelő, nem körültekintő ügyintézés és magatartás miatt. Utánajárva a dolognak megtudtam, hogy az igényeket a Mazsihisz Jogi osztályára kell benyújtani, melynek vezetője **dr. Egri Oszkár** vezető jogász. Rövidesen, még szeptember hó elején benyújtottam igényemet az összes bizonyító erejű dokumentációval együtt, de átvételi igazolást nem kaptam. Azóta közel fél év telt el, többször érdeklődtem az ügy állása felől, és minden esetben azt a tájékoztatást kaptam, hogy még semmilyen döntés vagy állásfoglalás nem született, jelenleg még folyik az igények átvétele és ennek végső határidejét sem tűzték ki. Fentiekkel kapcsolatban az alábbi kérdések vetődnek fel:

– A háború óta eltelt 58 év alatt a nagyhatalmak nem tudták egymás között tisztázni, hogy az Aranyvonattal kapcsolatban mely országokat terhel felelősség, mely országoknak kell kártérítést, kárpótlást vagy kárenyhítést fizetni, minek alapján és milyen mértékben, és egész rendezési folyamatnak mi lenne a meghatározó lebonyolítási mechanizmusa, mi lenne ennek a végső határideje

– Az amerikai bíróság döntése szerint kollektív kártérítés nem jöhet szóba, kizárólag személyekre vonatkozó egyéni kártérítés, és az is csak bizonyító erejű dokumentációk alapján. A kérdés csak az, hogy ezek után milyen módon, milyen megbízással, milyen szervezeti formában, milyen ügyvédi vagy egyéb közreműködéssel legyenek az érintettek képviselve az amerikai bíróság előtt. Mert arra gondolni sem lehet, hogy minden érintett sok és drága valutáért adjon jogi képviseletre megbízást amerikai ügyvédeknek. Ez a Mazsihisz feladata lenne, de az eltelt fél év alatt sajnos nem érzékelhető, hogy ennek racionális kialakítása és szervezése tárgyában bármilyen elmozdulás vagy képviseleti koncepció kialakult volna. Szóbeli közlés alapján a jogi iroda néhány száz olyan igényről tájékoztatott, amely jogosnak mondható és amerikai bíróság előtt megalapozottan előterjeszthető. Ennek kialakítása pedig a Zsidó Világszervezet bevonásával rövid időn belül megoldható lenne.

– Feltétlenül figyelembe kéne venni, hogy a háború óta 58 év telt el, emiatt akik ifjú emberek voltak, ma már 80-90. évüket tapossák, így sok idő már nincs arra, hogy ezt a témát lassan, kényelmesen, és teljes alapossággal intézzék.

– A legfontosabb dolog lenne annak eldöntése, hogy az érintetteket ki, milyen módon, milyen szervezeti formában és milyen feltételekkel képviselje. De még sajnos az sem látszik, hogy ezzel egyáltalán ki fog foglalkozni és ki fogja ezt kialakítani. A *Szombat*ból szerzett ismereteim alapján még azt sem tudom megállapítani, hogy én hova adtam be az igényemet, mert olvasom, hogy létezik a Mazsihisz Jogi Irodája dr. Egri Oszkár vezető jogász vezetésével, és létezik egy dr. Egri Ügyvédi Iroda is, melynek dr. Egri Oszkár úr a tulajdonosa.

Fentiek alapján az lenne a kérésem, hogy a Mazsihisz – sok egyéb fontos feladata mellett – kiemelten foglalkozzon az Aranyvonat kárrendezésének megszervezésével és bonyolításával.

Tehát: Tisztelt Mazsihisz! Többszáz érintett nevében nagy tisztelettel kérjük, szíveskedjenek jogi képviseletünk felől minél előbb, minél gyorsabban s átgondoltan dönteni, a tárgyalásokat vagy bírói eljárásokat mielőbb megkezdeni, és folyamatba helyezni. Úgy érzem, ezzel Önök is tartoznak annak a többszáz érintett, beteges és sokat szenvedett zsidó vallású magyar embernek, akiket az utóbbi évtizedek különböző diktatúrái becsületes munkával szerzett javaiktól sok esetben megfosztott.

Az érintettek nevében tisztelettel és köszönettel

May Tamás
nyugdíjas
Budapest